

Julkinen oikeusapu muuttuvassa yhteiskunnassa

Maria Kuivamäki

2022 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Julkinen oikeusapu muuttuvassa yhteiskunnassa

Maria Kuivamäki
Liiketalouden koulutusohjelma
Opinnäytetyö
Marraskuu 2022

Maria Kuivamäki

Julkinen oikeusapu muuttuvassa yhteiskunnassa

Vuosi 2022 Sivumäärä 42

Opinnäytetyön tavoitteena on selvittää, toteutuvatko julkiselle oikeusavulle annetut tavoitteet ja turvaako se nykyisellään kansalaisille tasapuolisesti sen oikeusturvan, mikä on perustuslaissa määritelty. Nykymuodossaan oikeusapulaki tuli voimaan vuonna 2002.

Voimassa olevan lain lisäksi opinnäytetyössä esiin tulevia asioita tarkastellaan myös niiden yhteiskunnallisista ja taloudellisista näkökulmista.

Opinnäytetyön teoreettinen sisältö rakentuu vahvasti käyttövaralaskelmista annettujen ohjeiden ympärille sekä tarkastelee sitä, miten hyvin nykyisin voimassa olevat käyttövaralaskelmat palvelevat kansalaisten oikeusturvan toteutumista tämänhetkisen kansantalouden näkökulmasta. Pääpaino myönteisen oikeusapupäätöksen saamiseksi on se laskennallinen käyttöpääoma mikä hakijalle jää jäljelle, kun tuloista tehdään laissa säädetyt vähennykset.

Vähennyksiin oikeuttavat menot ovat pääasiassa kiinteitä kuluja ja kuukausittaisina menoina ne ovat arvioitavissa aikaisempaan kulutukseen perustuen tai ovat määriteltävissä selkeän sopimuksen, kuten vuokrasopimus, mukaisesti. Muuttuvat kulut kuten ruoka sekä vaatteet ja hygieniatarvikkeet hakija maksaa jäljelle jäävistä käyttövaroistaan. Näiden kulujen osalta hintakehitys on ollut noususuhdanteinen etenkin viime vuosina. Viimeisin annettu ohjeistus käyttövaralaskelmien omavastuuosuuksien laskemiseen on annettu vuonna 2013, kansalaisten tulo-taso ei ole tämän jälkeen kuitenkaan noussut samassa suhteessa kustannusten kanssa.

Käyttövaralaskelmat määrittävät saako hakija oikeusapua täysin valtion varoin kustannettuna, tuleeko hänen suorittaa saamastaan avusta osittainen korvaus, vai jääkö hakija täysin julkisen oikeusavun ulkopuolelle. Tässä opinnäytetyössä perehdytään erityisesti käyttövaralaskemien tarkasteluun suhteessa nykypäivän elinkustannuksiin. Muita oikeusavun saamiseksi määritellyjä kriteereitä ei oteta tarkempaan tarkasteluun.

Opinnäytetyön johtopäätökset perustuvat tilastotietoihin, havainnointiin, oikeusavun teoreettiseen viitekehykseen sekä esimerkkilaskelmien esiin tuomiin seikkoihin. Asiat esitetään pääsääntöisesti yleisellä tasolla.

Tutkimuksen perusteella voidaan nähdä selvää tarvetta uudistaa oikeusavun saamiseksi määritellyjä kriteereitä etenkin käyttövaralaskemien osalta. Asian on tiedostettu valtiotasolla ja sen suhteen on tehty selvityksiä, mutta käytännön ohjeistusta ei ole kuitenkaan vielä muutettu.

Asiasanat: julkinen oikeusapu, käyttövaralaskelma, oikeusapulaki, oikeusapupäätös, kuluttajahintaindeksi

Maria Kuivamäki

Public legal aid in changing society

Year 2022

Pages

42

The aim of this thesis is to find out whether the goals set for public legal aid are realized and does it guarantee the equal legal protection of citizens as defined in the constitution. In its current form the Legal Aid Act entered in charge 2002.

The questions argued in thesis are examined not only from the perspective of current legislation, but also of their social and economic effects especially on the individual's finances. Theoretical content of thesis is strongly built around the calculation of available funds and the instructions of calculation. This thesis examines how well the currently valid calculation of available means serves the realization of citizens' legal protection from the perspective of the current national economy. The main focus to obtain a positive legal aid decision is the calculation of those available means, which remains for the applicant after statutory deductions have been made from them incomes.

Expenses qualified for deductions are mainly fixed expenses which can be estimated as monthly expenses based on previous consumption or can be defined in accordance with a clear agreement such as a rental agreement. Variable expenses, such as food, clothes and hygiene items must be paid by the applicant from the remaining funds. Regarding these costs the price development has been on the rise especially in recent years. The latest instruction for calculating the applicant's deductible was published in 2013. After this the income level of citizens has not increased in the same proportion as expenses.

The calculation of available means is used to find out whether the applicant receives legal aid paid entirely by the state, whether they must pay partial compensation for the aid, or is the applicant going to be excluded completely from public legal aid. This thesis specifically discusses with the calculation of available means and its relation to today's living costs. Other criteria defined for receiving legal aid are not taken into closer scrutiny.

The conclusions of the thesis are based on statistical data, observations, the theoretical framework of legal aid and the facts brought out by example calculations. In this thesis the questions are articulated mainly at a general level.

Based on the research, we can see a clear need to reform the criteria for receiving legal aid, especially regarding the calculation of available funds. The matter has been brought to the

attention of the state level and the related investigations have been made. However, the practical instructions have not yet been changed.

Keywords: public legal aid, working capital calculation, legal aid act, legal aid decision, consumer price index

Säädösluettelo

Arvonlisäverolaki (1501/1993)

Euroopan ihmisoikeussopimus (63/1999)

Oikeusapulaki (257/2002)

Perintö- ja lahjaverolaki (378/1940)

Perintökaari (40/1965)

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkkeen määräämisestä (1088/2010)

Suomen perustuslaki (731/1999)

Valtioneuvoston asetus oikeusavusta (388/2002)

Valtioneuvoston asetus oikeusavusta annetun asetuksen muuttamisesta (1008/2009)

Sisällys

1	Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusmenetelmät	8
1.1	Kysymyksen tarkastelu ja lähdeaineisto	8
1.2	Aiemmat tutkimukset aiheesta.....	9
1.3	Menetelmä	10
2	Oikeusavun säätely.....	10
2.1	Oikeusavun saamisen yleiset edellytykset.....	11
2.2	Kielteinen oikeusapupäätös.....	12
3	Vuonna 2009 tehdyt muutokset oikeusavun saamisen edellytyksiin	13
4	Oikeusavun taloudelliset edellytykset ja omavastuu.....	14
4.1	Lisäomavastuun määrittäminen muun omaisuuden perusteella	15
4.2	Asumiskulujen huomioiminen.....	16
4.3	Pistokoe ja muut ilmoitettujen summien tarkastukset	17
4.4	Hakijan antamien tietojen tarkistaminen	17
5	Tulorajoissa muutostarpeita	18
5.1	Oikeusapua hakeneiden jakautuminen vuosina 2016-2018.....	19
5.2	Käyttövaramuutosten vaikutukset	20
5.3	Viranhaltijoiden ja asianajajien näkemys käyttövarojen muutostarpeisiin.....	20
5.4	Inflaation vaikutus ostovoimaan	21
6	Oikeusavun käyttövaralaskelmista syntyvät ongelmat	24
6.1	Huomiotta jätettävät menot	25
6.2	Työmatkakulut.....	25
6.3	Lääkekulut	26
6.4	Omistusasunnon lainanlyhennys.....	27
6.5	Kotivakuutus	28
7	Käyttövaralaskelmien vaikutus yksilön talouteen.....	29
8	Kohti laadukkaita oikeusapupalveluita.....	31
9	Tapausesimerkkejä.....	33
9.1	Tukien varassa asuvan oikeusavun hakijan käyttövaralaskelma	33
9.2	Pienipalkkainen työssäkäyvä hakija	34
9.3	Perunkirjoitus.....	34
9.4	Ulosoton ja velkajärjestelyn vaikutus käyttövaralaskelmiin	35
10	Pohdintaa.....	35
	Lähteet.....	38
	Kuviot	41
	Taulukot	42

1 Opinnäytetyön tavoitteet ja tutkimusmenetelmät

Tämän opinnäytetyön aiheena on julkinen oikeusapu ja sen tila muuttuvassa yhteiskunnassa. Opinnäytetyö tarkastelee toteutuvatko julkiselle oikeusavulle lailla asetetut tavoitteet, vastaavatko sen saamisen edellytykset nykypäivän tarpeita ja ovatko ne linjassa nykyisten elinkustannusten kanssa. Yhteiskunnan kulurakenne ja kansalaisten käyttövarat ovat muuttuneet¹ huomattavasti sen jälkeen, kun nykyiset julkisen oikeusavun saamiselle määritellyt taloudelliset edellytykset on määritelty vuonna 2009.²

Tarkoituksena on selvittää kansalaisten tulojen, elinkustannusten ja omaisuuden vaikutusta oikeusavun käyttövaralaskelmiin sekä näiden kriteereiden ajantasaisuutta. Lisäksi opinnäytetyössä tarkastellaan eri korvausasteiden jakautumista julkista oikeusapua saaneiden kesken. Opinnäytetyö käsittelee lyhyesti myös oikeusavun kehitystä, sen vuosien aikana kokemaan muutosta, sekä tarkastelee ministeriössä kehitystyön alla olevia asioita.

1.1 Kysymyksen tarkastelu ja lähdeaineisto

Tarkasteltavana tutkimuskysymyksenä on, vastaako julkinen oikeusapu ja sen saamiseksi määritellyt edellytykset nyky-yhteiskunnan tarpeisiin ja toteutuuko yksilön oikeusturva siinä määrin, kun siitä kansallisella lainsäädännöllä ja kansainvälisillä sopimuksilla säädetään vai vaatisiko sen nykymuoto päivittämistä.³

Alakysymyksinä opinnäytetyössä tarkastellaan millaisessa taloudellisessa asemassa olevat ihmiset pääasiallisesti julkista oikeusapua hakevat ja miten hakijoiden omavastuuluokat jakautuvat käyttövaralaskelmien perusteella. Näitä kysymyksiä tarkastellessa käytetään apuna Tilastokeskuksen keräämiä ja ylläpitämiä tilastotietoja. Lähdeaineistona käytetään oikeuslähteitä, hallituksen esityksiä, valtioneuvoston säädöksiä, oikeusministeriön julkaisuja, ajankohtaista uutisointia ja tilastotietoa sekä alan kirjallisuutta.

Opinnäytetyössä hyödynnetään alalla pitkään olleiden työkokemusta ja näkemyksiä. Varsinaisia haastatteluja tai kyselytutkimusta tämä opinnäytetyö ei sisällä, alalla olevilta saatavia tietoja käytetään muun materiaalin tukena. Tutkimuskysymystä tarkastellessa hyödynnetään monipuolisesti tilastokeskuksen ylläpitämää ja julkaisemaa materiaalia, oikeusaputoimiston

¹ Tilastokeskus. Elinkustannusindeksi.

² Valtioneuvoston asetus oikeusavusta annetun asetuksen muuttamisesta 1008/2009

³ Frände ym. 2012, 484-485.

raportteja sekä henkilökohtaisia huomioita, mitkä syntyivät työskentelyjaksolla oikeusaputoimistossa.

Tutkimuskysymystä tarkastellaan yksinkertaisten esimerkkien kautta, jotta kokonaiskuvan hahmottaminen pysyy selkeänä ja esimerkkeinä käytetään pääasiassa yksinasuvaa tai huollettaviensa kanssa asuvaa henkilöä. Tarkemman tarkastelun ulkopuolelle jätetään tilanteet, joissa oikeusapua hakevan käyttövaroja laskettaessa tulisi huomioida myös puolison tulot. Aihetta sivutaan, mikäli se liittyy oleellisesti tarkasteltavana olevaan asiaan. Opinnäytetyössä tarkastellaan, toteutuuko oikeusavun myöntämiseen liittyvä tasapuolisuuden vaatimus myös niissä tilanteissa, joissa oikeusavun hakijalle tulisi maksettavaksi niitä lisäomavastuita mitkä syntyvät sen omaisuuden perusteella mikä hakijalla on joko säästöinä tileillään, sijoituksina, kuolinpesäosakkeina tai muuna oikeusapulain määrittelemänä huomioitavana omaisuutena. Varojen perusteella määräytyvää lisäomavastuuta ja siihen liittyviä säädöksiä tarkastellaan tämän opinnäytetyön kappaleessa 4.1.

Tilanteesta, jossa oikeusavun hakija on alaikäinen lapsi, säädetään Valtioneuvoston oikeusavusta antaman asetuksen pykälässä 3. Pykälän mukaisesti alle 18-vuotiaan hakijan kohdalla huoltajan käyttövaroja ei huomioida oikeusapupäätöstä tehdessä. Saman pykälän mukaan alaikäiseltä, huoltajan luona asuvalta hakijalta ei vähennetä menoina asumiskuluja, ellei tositteiden perusteella voida todeta hänen niitä todellisuudessa maksavan.

1.2 Aiemmat tutkimukset aiheesta

Tampereen yliopistolle 2010 tehdyssä Pro Gradu-tutkielmassa Oikeusavusta päättäminen oikeusturvan näkökulmasta, tarkastellaan tutkimuskysymyksenä oikeusavun saatavuutta oikeusavusta päätettäessä ja viranomaisharkinnan merkitystä oikeusturvan toteutumisen näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitetään kuinka paljon oikeusapuviranomaiselle jää harkintavaltaa päätöstä tehdessä. Pro Gradu-tutkielma on tehty vuonna 2010, näin ollen sitä tullaan tarkastelemaan, sekä jo tähän päivään mennessä tulleen kehityksen, että edelleen olemassa olevan kehitystarpeen näkökulmasta.⁴

Opinnäytetyössä Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoululle 2019 tarkastellaan julkisen oikeusavun myöntämisen edellytyksiä. Työssä perehdyttiin oikeusavun saamisen edellytysten lisäksi myös oikeusavun saamisen esteisiin sekä oikeusavun sisältöön.⁵

⁴ Rantala Martti 2010.

⁵ Gröhn Katja 2019.

Kymenlaakson ammattikorkeakoululle 2016 tehdyssä opinnäytetyössä tarkasteltiin yksityisten avustajien oikeusapuhakemusten käyttövaratietojen paikkansapitävyyttä. Opinnäytetyön toimeksiantajana on ollut Kymenlaakson oikeusaputoimisto.⁶

Aikaisempien tutkimusten päätelmiä tullaan hyödyntämään tarpeen mukaan tämän opinnäytetyön tutkimuskysymyksen tarkastelussa.

1.3 Menetelmä

Tutkimuskysymystä käsitellään lainopin näkökulmasta eli oikeusdogmaattisesti, mutta tutkimusmenetelmä lähenee oikeuspoliittista metodologiaa. Oikeuspoliittisen tutkimuksen tavoitteena on vaikuttaa oikeuspoliittiseen päätöksentekoon, lain valmisteluun, linjausten muotoiluun ja erilaisiin käytäntöihin. Oikeuspoliittisen tutkimusalan voidaan merkitykseltään katsoa olevan lähellä oikeussosiologista tutkimusalaa.⁷

Tutkimuskysymystä tarkastellaan voimassa olevan ja velvoittavan lain näkökulmasta.⁸ Oikeuslähteitä sovellettaessa otetaan huomioon lakien välinen hierarkia, jossa kaiken lainsäädännön perustana on Suomen perustuslaki (731/1999). Perustuslain etusija lainsäädännön ja julkisen vallan käytön perustana määritellään perustuslain pykälässä 106. Keskeisessä roolissa tutkimuskysymystä tarkastellessa on oikeusapulaki (2002/257) ja sen soveltaminen käytännön päätöksenteossa.

2 Oikeusavun säätely

Julkisesta oikeusavusta määritellään YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevassa kansainvälisessä yleissopimuksessa (8/1976). Artiklan 14 kohdan d mukaisesti jokaisella on oikeus saada oikeudenkäyntiavustaja riippumatta siitä, onko henkilöllä varaa maksaa saamastaan avusta. Julkisella oikeusavulla mahdollistetaan tasavertainen ja oikeudenmukainen oikeudenkäynti jokaiselle kansalaiselle.

YK:n ihmisoikeussopimuksen (63/1999) 6 artikla määrittelee henkilön oikeudesta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Artiklan mukaan jokaisella on oikeus saada oikeudenmukaisesta ja puolueetonta oikeudellista apua silloin, kun käsiteltävänä on henkilön oikeudet, velvollisuudet tai häntä vastaan nostetut rikossyytteet. Mikäli henkilön taloudelliset edellytykset eivät

⁶ Käyhty 2106.

⁷ Ervasti 2012,86.

⁸ Hirvonen 2011, 21-22.

mahdollista maksun suorittamista saamastaan avusta, tulee oikeusapu saada korvauksetta. Henkilöllä on oikeus saada kaikki yksityiskohtainen tieto itseensä kohdistettujen syytteiden sisällöstä ymmärtämällään kielellä ja maksuton tulkin apua, mikäli tuomioistuinkäsittely käydään muulla kuin sellaisella kielellä, jota henkilö ongelmitta ymmärtää.

Oikeusavun, kuten kaiken muunkin lainsäädännön perusteena Suomessa on perustuslaki (721/1999). Perustuslain 21 §:ssä säädetään kansalaisten oikeusturvasta. Pykälän mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsiteltyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa, sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Lailla taataan käsittelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, oikeus saada perusteltu päätös sekä oikeus hakea siihen muutosta, samoin taataan muu oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon toteutuminen.

Hallituksen esityksessä eduskunnalle oikeusapulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 82/2001) ehdotettiin, että sen hetkinen maksuton oikeusapujärjestelmä korvattaisiin uudella yhtenäisemmällä järjestelmällä, mikä mahdollistaisi oikeusapupalveluiden saatavuuden valtion varoista sitä tarvitseville kansalaisille. Aiemmat säädökset maksuttomasta oikeudenkäynnistä ja yleisestä oikeusavusta olivat olleet voimassa vuodesta 1973. Esityksessä tarkasteltiin sen hetkisiä oikeusavun saannin edellytyksiä sekä niiden muutostarvetta. Oikeusapulaki (257/2002) tuli nykyisessä muodossaan voimaan vuonna 2002. Lain muuttamiseksi on annettu hallitukselle esityksiä vuosina 2004⁹ ja 2008¹⁰.

2.1 Oikeusavun saamisen yleiset edellytykset

Oikeusapulain 1 §:n mukaisesti oikeusavun yleinen edellytys on, että jokaisen kansalaisen on mahdollista saada asiantuntevaa apua oikeudellisissa asiassa riippumatta siitä, onko hän itse kykenevä suorittamaan asiansa hoitamiseksi syntyneitä menoja.

⁹ HE 180/2004, Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeusapulain muuttamisesta.

¹⁰ HE 103/2008, Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi oikeusapulain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

Oikeusapulain 2 §:n mukaisesti, oikeusapuun ovat oikeutettuja kaikki ne henkilöt, joiden kotikunta on Suomessa tai heidän asuinpaikkansa sijaitsee jonkin toisen Euroopan unionin jäsenvaltion alueella tai Euroopan talousalueeseen kuuluvassa valtiossa. Tämä henkilön asuinpaikkaa koskeva muutos lakiin tuli voimaan marraskuussa 2004.¹¹

Oikeusapulain 2 § rajaa oikeusavun ulkopuolelle yhtiöt ja yhteisöt. Elinkeinonharjoittajan on mahdollista saada oikeusapua ainoastaan siinä tapauksessa, mikäli siihen on toiminnan laajuus, laatu, ja muut olosuhteet huomioon ottaen perusteltu ja erityinen syy.

Oikeusapua on mahdollista saada siviilioikeudellisiin asioihin kuten esimerkiksi perintöasiat, työsuhdeasiat, sopimusoikeudelliset asiat tai lasten huoltoa ja tapaamista koskevat asiat. Oikeusapua voi saada myös hallinnollisiin asioihin, kuten lapsen huostaanottoon liittyvään asiaan tai etuuspäätöksiin liittyviin valituksiin. Rikosasioissa oikeusapua voidaan myöntää sekä syytetyille että asianomistajalle.¹²

Oikeusavun taloudellisen saamisen edellytykset määrittellään oikeusapulain 3 §:ssä ja siihen kuuluvat etuudet saman luvun 4 §:ssä. Näihin lainkohtiin tullaan palaamaan tarkemmin tämän opinnäytetyön muissa kappaleissa, etenkin nykytilassaan ne vaativat syvempää tarkastelua. Yleisellä tasolla pykälästä kolme voidaan todeta, että tiettyjen laskennallisten perusteiden jälkeen, henkilölle jäävä kuukausittainen käyttövara määrittelee sen, onko henkilö oikeutettu saamaan oikeusapua, sekä sen kuinka suuri hänen omavastuuosuutensa tulee olemaan.

Oikeusapulain 6-9 § tulevat tarkempaan tarkasteluun muissa kappaleissa, samoin kokonaisuudessaan luku 2, tämä luku sisältää oikeusavun hakemiseen, myöntämiseen, kestoon ja sisältöön liittyvät lainkohdat. Lainkohdat käsitellään tarkemmin niiltä osin, kuin ne ovat tämän opinnäytetyön aiheena olevan tutkimuskysymyksen kannalta oleellisia.

Oikeusapulain lukujen 3-5 lainkohdat tullaan käsittelemään ja niihin viitataan sen tarpeen mukaan, kuin ne ovat tutkimuskysymyksen käsittelyn näkökulmasta oleellisia. Poikkeuksena näistä luvun 3 pykälän 20 lainkohta omavastuuosuuden määräämisestä, tämä tulee olemaan oleellinen osa opinnäytetyön sisältöä.

2.2 Kielteinen oikeusapupäätös

Muutoin kuin taloudellisten edellytysten perusteella annetuista kielteisistä oikeusapupäätöksistä säädetään oikeusapulain 7 §:ssä. Pykälän mukaisesti kielteinen oikeusapupäätös tulee

¹¹ HE 180/2004 vp. 4.

¹² Oikeusavun käsikirja 2013, 7.

aina silloin, jos kyseessä olevan asian merkitys on oikeusapua hakevalle vähäinen ja asian käsittely oikeusteitse olisi tarkoituksetonta verrattuna hakijan siitä saamaan hyötyyn. Asian ajamisen voisi tällöin katsoa olevan oikeuden käyttämistä väärin. Julkista oikeusapua ei ole mahdollista saada myöskään silloin, kun asian perusteena on niin sanottu siirretty oikeus, mikäli oikeuden asiaan voidaan katsoa siirretyn tarkoituksellisesti oikeusavun saamiseksi.

Oikeusapulain 1 §:n mukaisesti kielteinen oikeusapupäätös tulee myös silloin, jos todetaan henkilön olevan kykenevä itse valvomaan etuaan ja oikeuttaan, eikä hän näin ollen ole oikeutettu saamaan 4 §:ssä mainittuja etuja.

3 Vuonna 2009 tehdyt muutokset oikeusavun saamisen edellytyksiin

Oikeusaputoimistossa työskentelyn perustana käytetään Oikeusavun käsikirjaa, minkä julkaisuvuosi on 2013. Toimikaudella 24.5.2010-31.12.2012 oikeusministeriön asettama kehittämissuositusryhmä työsti saamansa tehtävän mukaisesti suosituksia parhaiksi käytännöiksi oikeusapuhakemusten käsittelemiseksi ja oikeusapupäätösten antamiseksi. Työryhmän tehtävänä oli lisäksi työstää käytössä olevan asianhallintajärjestelmän jatkokehitystä. Työryhmä julkaisi suosituksiansa perusteella nyt käytössä olevan teoksen Oikeusavun käsikirja 2013, tämä teos korvasi aiemman vuonna 2012 julkaistun Oikeusavun käsikirjan. Tarve päivitetylle versiolle Oikeusavun käsikirjasta syntyi joulukuussa 2009 voimaan tulleiden säädösten perusteella.¹³

Uudessa ohjeistuksessa myönteisen oikeusapupäätöksen perusteena olevien käyttövarojen laskentaperiaatetta muutettiin aiemmasta niin, että kuukausittaiseksi, vähennysten jälkeen jäävä käyttövara oli vuoden 2009 asetuksessa määritelty euromäärältään pienemmäksi kuin vuoden 2002 asetukseen kirjattu summa. Käytännössä valtioneuvoston antamassa asetuksessa 388/2002, 0 % perusomavastuulla oikeusapua saavalle sai jäädä käyttövaroja 650 euroa kuukaudelta kohden ja julkisen oikeusavun saamiseksi määritelty käyttövarojen yläraja oli 1400 euroa kuukaudessa. Valtioneuvoston antamassa asetuksessa 1008/2009 vastaavasti 0 % omavastuusuuteen olivat oikeutettuja ne, joiden käyttövara kuukaudessa oli enintään 600 euroa ja vastaavasti oikeusavun ulkopuolelle jäivät ne, joiden käyttövarat ylittivät 1300 euroa.

Käyttövarojen laskentaan tehtiin muitakin muutoksia, näiden osalta valtioneuvoston asetuksessa 388/2002 määritelty lapsivähennys oli ennen muutosta 250 euroa huollettavaa lasta kohden kuukaudessa, kun vähennys nykyisin on 300 euroa jokaisesta hakijan luona vakituisesti asuvasta huollettavasta.¹⁴ Välttämättömien menojen osalta vuoden 2002 asetuksessa huomioitiin menot siltä osin, kun ne yhteismäärältään ylittivät 250 euroa kuukaudessa.

¹³ Oikeusavun käsikirja 2013, 7.

¹⁴ Oikeusavun käsikirja 2013, 37.

Käyttövaralaskelmassa huomioitavat menot hyväksyttiin 2009 voimaan tullessa asetuksessa samalla periaatteella aiempaan verrattuna, mutta laskutapaa oli muutettu niin, että menot huomioitiin kokonaisuudessaan, eikä niihin kohdistettu suoraa euromääräistä omavastuusuutta.¹⁵

4 Oikeusavun taloudelliset edellytykset ja omavastuu

Oikeusavun saamisen edellytyksenä on hakijan kuukausittaisten käyttövarojen jääminen alle oikeusapulaissa määritellyn summan. Päätöksenteon tukena oikeusaputoimistoissa käytetään tammikuussa 2021 julkaistuja valtakunnallisia käyttövaralaskelmien suosituksia.¹⁶

Käyttövaroilla tarkoitetaan euromääräistä summaa mikä asiakkaalle jää nettotuloistaan käytettäväksi sen jälkeen, kun niistä on tehty ohjeistuksen mukaiset vähennykset. Valtioneuvoston asetus oikeusavusta¹⁷ määrittelee laskelmassa huomioitavat tulot ja menot. Alla olevasta Valtioneuvoston julkaisemasta taulukosta selviää henkilölle kuukausittain jäävän käyttövaran vaikutus hänelle muodostuvaan omavastuusuuteen. Oikeusapulain pykälän 3 b mukaisesti oikeusapua ei pääsääntöisesti myönnetä, mikäli hakijalla on voimassa oleva asiansa käsittelyn kattava oikeusturvavakuutus. Oikeusapua voi kuitenkin saada niille tuomioistuimessa käsiteltävänä olevan asian kustannuksille, mitkä ylittävät vakuutusyhtiön määrittelemän enimmäiskorvausmäärän. Puolison tuloja ei huomioida oikeusapupäätöstä tehdessä, mikäli hakija on epäiltynä tai vastaajana rikosasiassa tai mikäli oikeusapua haetaan sellaiseen käsiteltävänä olevaan asiaan, missä puoliset ovat toistensa vastapuolia.¹⁸

¹⁵ Valtioneuvoston asetus 1008/2009.

¹⁶ Janhunen, Turtola, Niemelä 2021.

¹⁷ Valtioneuvoston asetus oikeusavusta 288/2002

¹⁸ Oikeusavun käsikirja 2013, 27.

Taulukko 1: Omavastuun määräytyminen¹⁹

Perusomavastuu	Yksin asuvan henkilön käyttövaralaskelma	Puolison kanssa asuvan käyttövara/henkilö
0 %	Max. 600 €	Max. 550 €
20 %	Max. 800 €	Max. 700 €
30 %	Max. 900 €	Max. 800 €
40 %	Max. 1050 €	Max. 1000 €
55 %	Max. 1150 €	Max. 1100 €
75 %	Max. 1300 €	Max. 1200 €

4.1 Lisäomavastuun määrääminen muun omaisuuden perusteella

Oikeusapuasetuksen 388/2002 pykälä 7 määrittelee niistä lisäomavastuista, mitkä tulevat julkista oikeusapua saavan maksettavaksi hänen muun omaisuutensa perusteella. Pykälän 7 ensimmäisen momentin mukaisesti lisäomavastuuta kerryttävän omaisuuden ulkopuolelle jätetään hakijan vakinainen asunto, omistuksessaan oleva vapaa-ajan asunto sekä hakijan omistama auto, mikäli näiden arvon katsotaan olevan kohtuulliset sekä suhteessa hakijan tarpeeseen ja perheen kokoon. Työharjoitteluajana syntyneiden huomioiden perusteella ei vastaan tullut yhtään tapausta missä auton arvoa tai asunnon kokoa suhteessa tarpeeseen olisi lähdetty tarkemmin selvittämään.

Lisäomavastuuta laskettaessa huomioidaan se hakijalla oleva varallisuus mikä ylittää 5000 euron arvon. Lisäomavastuuosuutta laskettaessa huomioidaan puolet tämän summan ylittävästä omaisuudesta. Hakijalta, jonka pankkitilillä on 10 000 euron talletus huomioidaan näin ollen 5000 euroa ja summasta puolet eli 2500 euroa muodostuu lisäomavastuuksi. Käytännössä edellä mainittu asiakas, joka muiden käyttövarojensa perusteella asettuisi esimerkiksi 20 % omavastuuiluokkaan, maksaa saamastaan 4000 euron avustajalaskusta omavastuuosuutena yhteensä 3300 euroa.

Pykälän 7 2 § mukaan lisäomavastuuta kerryttävän omaisuuden ulkopuolelle jätetään kuolinpesäosuus niiltä osin, kun se on muuta omaisuutta kuin talletuksia tai niihin suoraa rinnastet-

¹⁹ Tolvanen, Koskela, Huhtilainen, Sutela, Törölä, Eskelinen 2021, 18.

tavaa omaisuutta. Kiinteistö-, maa-ala- tai metsäosuuksia ei vaadita myymään myönteisen oikeusapupäätöksen edellytyksenä. Saman pykälän 3 § jättää lisäomavastuuta kerryttävän varallisuuden ulkopuolelle myös sellaisen omaisuuden mikä liittyy hakijan elinkeinotoiminnan tai maataloustoiminnan harjoittamiseen, mikäli kyseisen omaisuuden myymisestä olisi haittaa toiminnan jatkumiselle.

Perunkirjoitusta varten saadusta oikeusavusta maksettava lisäomavastuu lasketaan vainajan varoista. Lisäomavastuuosuus lasketaan siitä täysimääräisestä varallisuudesta, mikä vainajalla on kuollessaan ollut, ennen vainajalla mahdollisten olleiden velkojen kattamista. Käytännössä nähtynä tämä saattaa tarkoittaa, että todellisuudessa oikeusaputoimiston lähettämä lasku lankeaa perillisten maksettavaksi, mikäli vainajalla olleet varat ovat huuvenneet hautauskuluihin, sairaalalaskuihin tai muihin saamisiin, joita vainajalle on kertynyt hänen vielä eläessään, mutta joiden laskutus on tapahtunut vasta kuoleman jälkeen. Perunkirjoitukseen liittyvästä lisäomavastuusta säädetään oikeusapuasetuksen pykälässä 17.

Oikeusapuasetuksen 388/2002 pykälä 18 määrittelee, että mikäli oikeusapua haetaan perinnönjakoon tai ositukseen liittyvään asiaan, lasketaan käyttövarat ja mahdollinen kertyvä lisäomavastuu toimenpidettä varten oikeusapua hakevan hakijan varallisuuden mukaisesti kuitenkin niin, että hakijan mahdollisesti saama kuolinpesäosuus tai tasinko lasketaan hakijan varallisuudeksi ja lopullinen lisäomavastuu lasketaan sen mukaisesti kuin oikeusapuasetuksen pykälässä 7 on säädetty. Kaikissa edellä mainituissa tapauksissa oikeusapua saavalta laskutetaan tuntiveloituksen lisäksi 70 euron oikeusapumaksu.

4.2 Asumiskulujen huomioiminen

Oikeusapuasetuksen pykälän 12 mukaisesti julkista oikeusapua hakevalle huomioidaan asumiskuluina vuokra sekä lämmitys-, vesi- ja sähkömaksut. Omistusasunnon kyseessä ollessa huomioidaan asuntolainen korko sekä mahdollinen yhtiövastike, mutta ei asuntolainan lyhennysosuutta. Omakotitalon kuluiksi voidaan ilmoittaa 250 euroa kuukautta kohden ilman tarvetta esittää tositteita pistokoetilanteessakaan.²⁰

Hakemuksen käsittelyn näkökulmasta euromääräiseksi määritelty summa nopeuttaa oikeusapupäätöksen saamista, mutta kysymykseksi jää, asettaako se hakijat eriarvoiseen asemaan ja kuinka paljon on kiinni käsittelijän toiminnasta, saadaanko hakemukseen totuudenmukaiset käyttökulut. Käytännössä sähkölämmitteisen omakotitalon kuukausittainen sähkönkulutus lasketaan keskiarvona kuukautta kohden ja näin saatu summa merkitään oikeusapuhakemukseen

²⁰ Valtioneuvoston asetus oikeusavusta 388/2002.

kuukausittaiseksi sähkömenoksi. Samoin toimitaan muidenkin omakotitaloon liittyvien kulujen osalta. Omakotitalon ylläpidossa huomioitaviksi kuluiksi hyväksytään sähkön lisäksi nuohouskulut, jätehuolto, vesimaksu, lämmityskulut, kiinteistövero, tontin vuokra sekä tiemaksu.²¹

4.3 Pistokoe ja muut ilmoitettujen summien tarkastukset

Oikeusaputoimistoissa käytössä oleva sähköinen asiointijärjestelmä arpoo sinne syötetyille oikeusapuhakemuksille satunnaisluvun, minkä perusteella osalle hakijoista tehdään pistokoe. Pistokoetilanteessa hakijalle lähtee lisäselvityspyyntö kirjeenä ja hakijaa pyydetään toimittamaan tositteet niistä tuloista, menoista ja varallisuudesta mitkä hän on hakemuksessaan ilmoittanut itsellään olevan. Lopullinen oikeusapupäätös tehdään vasta kun kaikki tositteet on toimitettu ja käyttövaralaskelma tarkistettu niiden perusteella. Mikäli asiakas ilmoittaa omakotitalon asumismenojen olevan 250 € kuukaudessa ei tositteita niiden kulujen osalta pyydetä, mutta mikäli ilmoitettu summa on isompi, tositteet tulee esittää ja lopullinen päätös oikeusavusta tehdään niiden perusteella.²²

Järjestelmän ilmoittaessa pistokokeesta sellaisen henkilön kohdalla, joka olisi saamassa oikeusapua ilman omavastuuosuutta voi hakemuksen käsittelijä tarkistaa hakijan tulotiedot suoraan verotoimistosta. Myöskään silloin, jos hakija tiedetään muulla perusteella varattomaksi ei tositteita tarvitse pyytää ja käsittelijällä on oikeus tehdä oikeusapupäätös jo olemassa olevien tietojen perusteella.²³

4.4 Hakijan antamien tietojen tarkistaminen

Käsittelijällä on oikeusapuasetuksen 8 § perusteella tarvittaessa mahdollisuus tarkistaa hakijan ilmoittamien tietojen oikeellisuus muulloinkin kuin pistokoetilanteessa. Pääasiallisesti asiakasta pyydetään toimittamaan tarvittavat tositteet itse, mutta tilanteissa, joissa oikeusapupäätöksellä on kiire, on kaikkien osapuolien kannalta järkevämpää tehdä tarkistus niiden järjestelmien kautta mihin päätöstä tekevällä virkamiehellä on virkansa puolesta annettu oikeudet. Oikeusapulain 10 §:ssä määritellyn mukaisesti käsittelijällä on mahdollisuus selvittää hakijan verotiedot ja Kelan maksamat etuustiedot sähköisen käyttöyhteyden avulla. Hakua käyttämällä saadaan tiedot maksetuista lapsilisistä, elatustavun määrästä, asumistuen määrästä sekä työttömyyspäivärahan tai toimeentulotuen maksamisesta.

²¹ Janhunen ym. 2021. Vähennykset.

²² Oikeusavun käsikirja 2013, 16.

²³ Ibid.

Oikeusapulain 10 § mukaisesti valtio, hyvinvointialue, kunnan viranomainen, Kansaneläkelaitos, Eläketurvakeskus, eläkesäätiö, muut eläkelaitokset ja vakuutuslaitokset ovat velvoitettuja antamaan hallussaan olevia tietoja oikeusaputoimistolle niiden tietojen osalta, jotka oikeusaputoimisto tarvitsee selvittääkseen, onko hakija oikeutettu oikeusapuun. Pyydetty tiedot on annettava salassapitosäädöksen estämättä. Tiedonantovelvollisuuden piiriin kuuluu myös rahalaitos, mikäli oikeusaputoimiston muilta tahoilta saama tieto ei ole tarpeeksi kattavaa, mikäli hakijan antama tieto ei ole riittävä tai on syytä epäillä sen luotettavuutta. Rahalaitokselle osoitettu tietopyyntö on tehtävä kirjallisesti ja siitä on annettava etukäteen tieto pyynnön kohteena olevalle hakijalle.

Oikeusaputoimistossa pitkään työskennelleiden kokemus etuustietotarkistuksen perusteella korjattujen hakemusten osalta oli, että tietojen tarkistus ja korjaus saattoi asiakkaan näkökulmasta muuttaa oikeusapupäätöksen luonnetta kumpaan suuntaan tahansa. Täysin sosiaalietuuksien varassa elävälle Kelan asumistuki maksetaan usein suoraan vuokranantajalle, jolloin sen suuruudesta ei välttämättä ole täyttä varmuutta, jolloin hakija saattaa ilmoittaa sen todellista isompana, toisaalta taas lapsilisien kohdalla saattaa yksinhuoltajakorotuksen ilmoittaminen unohtua. Etuuskyselyä ei tehdä automaattisesti kaikille hakijoille, haku tehdään, mikäli ilmoitetuissa tiedoissa ilmenee ristiriitaisuuksia tai mikäli hakijan kuukausittainen laskennallinen käyttövara osoittautuu miinusmerkkiseksi.

5 Tulorajoissa muutostarpeita

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimikunta julkaisi lokakuussa 2021 tutkimuksiinsa perustuvan selvityksen nykyisten tulorajojen vaikutuksista oikeusavun myöntämiseen sekä siitä muutoksesta mikä seuraisi tulorajojen päivittämisestä nykyisiä elinkustannuksia vastaavalle tasolle.²⁴ Hankkeeseen liittyvässä julkaisussa hakijan taloudellista asemaa julkista oikeusapua hakiessa kuvataan termillä tulorajat, oikeusapuun oikeuttavan tai hylkäävän päätökseen perustuva summa on kuitenkin niin sanottu käyttövara, mikä muodostuu luvussa neljä käydyn laskentaperiaatteen mukaisesti. Selvitys- ja tutkimustoimikunnan hanke kesti yli kaksi vuotta ja sen perusteella tehtiin lainsäätäjille suosituksia ja ehdotuksia niistä korjaustarpeista mitkä nähtiin oikeusavun kehitystyön näkökulmasta tarpeellisiksi.²⁵

Hankkeen pääasiallinen tarkoitus oli tuottaa materiaalia valtioneuvostolle siitä näkökulmasta, onko oikeusavun saamisen edellytyksiä tarpeen muuttaa erityisesti tulorajojen osalta sekä kuinka tämä muutos tulisi vaikuttamaan oikeusavun saajien määrään. Selvityksen perusteella tehdyn päätelmän mukaan oikeusavun tulorajojen todettiin olevan tällä hetkellä niin matalat,

²⁴ Tolvanen ym. 2021, 11.

²⁵ Ibid., 9.

ettei apua voi saada kuin vähävaraisimmat kotitaloudet. Työryhmä hyödynsi päätelmissään sekä Oikeusrekisterikeskuksen että Tilastokeskuksen keräämää aineistoa. Tilastokeskuksen keräämä aineisto yhdistettiin Oikeusrekisterikeskuksen aineistoon niiltä osin, kun se henkilöidentifiointin suhteen oli mahdollista. Aineisto koottiin vuosina 2016-2018 eikä siinä huomioitu kielteisiä oikeusapupäätöksiä eikä niitä henkilöitä, jotka olivat saaneet pelkkää puhelinneuvontaa.²⁶

5.1 Oikeusapua hakeneiden jakautuminen vuosina 2016-2018

Vuosien 2016-2018 aikana oikeusavun asiakkaista 49 % on ollut naisia ja noin kolmannes kaikista oikeusavun asiakkaista iältään 20-34-vuotiaita. 65-vuotta täyttäneiden hakijoiden osuus on ollut 11 %. Asiakkaiden koulutusastetta tarkastellessa huomattiin, että toisen asteen koulutuksen oli suorittanut noin 76 % ja joko alemman tai ylemmän korkeakoulutuksen 14 % oikeusavun piiriin hakeutuneista.

Oikeusavun piiriin hakeutuneista 25 % oli työssäkäyviä, kun vastaavasti eläkkeen saajia sekä työttömiä oli molempia 23 %. Perhesuhteiden perusteella tarkasteltuna oikeusavun asiakkaista 48 % oli naimattomia, eronneita 18 % ja avio- tai avoliitossa 16 %. Käytössä olleen aineiston perusteella kuudella prosentilla oikeusavun asiakkaista oli samassa taloudessa asuvia alle 18-vuotiaita, 73 %:lla ei ollut lainkaan huollettavia ja yksi huollettava oli 12 %:lla asiakkaista.²⁷

Kuten selvityksessäkin mainitaan, ei tilastoinnissa käytetty aineisto täysin aukoton. Edellä mainitut laskelmat perustuvat Oikeusrekisterikeskuksen ylläpitämään aineistoon, minkä se saa eri käyttöjärjestelmien kautta. Pohjautuen kokemukseen oikeusaputoimistossa työskenteleystä, pääsääntöisesti henkilöön liittyvät tiedot syötetään järjestelmään asiakkaan itsensä ilmoittamien tietojen perusteella ja tarkistetaan vain siinä tapauksessa, mikäli järjestelmä on arponut asiakkaalle pistokokeen tai mikäli on syytä epäillä, ettei asiakas ole ilmoittanut tietojaan oikein, näin ollen käytettyjen tietojen oikeellisuudesta ei ole kaikkien hakijoiden osalta täyttä varmuutta.

Tarkastuksen voi oikeusaputoimistossa tehdä joko käyttäen Digi- ja Väestötietoviraston järjestelmiä, jolloin saa selville muun muassa samassa osoitteessa asuvat henkilöt ja hakijan lasten lukumäärän. Tarkastuksia ei kuitenkaan tehdä, ellei siihen ilmene oikeusapupäätöstä tehdessä jonkin erityinen syy. Mikäli asiakkaan antamissa tiedoissa on ristiriitaisuutta, saadaan järjestelmien kautta tarkistettua esimerkiksi huollettavien lasten lukumäärän ja hakijan kanssa sa-

²⁶ Ibid., 33.

²⁷ Ibid., 34-36.

massa osoitteessa asuvien lasten lukumäärä. Tarkistus katsotaan aiheelliseksi silloin, jos hakijan antamat tulot ja menot poikkeavat toisistaan siinä määrin, ettei niiden perusteella asuiskulujen maksaminen olisi millään tavalla mahdollista. Mikäli hakijan antamat tiedot kuitenkin ovat loogiset, syötetään tiedot järjestelmään sellaisenaan hakijan ilmoituksen perusteella ja nämä tiedot siirtyvät myös erilaisiin raportteihin ja tilastoihin.

5.2 Käyttövaramuutosten vaikutukset

Siinä missä Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimikunta tarkasteli julkaisussaan tulo- ja käyttövarojen mahdollisia korjaus- ja muutostarpeita, oli työryhmä selvittänyt myös koko laskentaperiaatteen muuttamisen vaikutuksia. Julkaisussa tuotiin esiin vaihtoehto, jonka mukaisesti nykyisiä käyttövaralaskelmia menovähennyksineen ei enää tehtäisi, vaan oikeusapupääöstä tehtäessä huomioitaisiin vain nettomääräiset ansio- ja pääomatulot.

Muutos merkitsisi vuoden 2016-2018 tilastotietojen perusteella julkiseen oikeusapuun oikeutettuja olevan 130 000 henkeä vähemmän kuin mitä on nykyistä käyttövaraestimaattiin perustuvaa laskelmaa päätöksenteossa käytettäessä. Nämä kaksi laskutapaa eivät ole keskenään täysin vertailukelpoisia, menovähennykset ovat hyvin yksilöllisiä ja käytännössä samat tulot omaavat henkilöt voivat päätyä laskelmien perusteella täysin eri omavastuuluokkiin.²⁸

5.3 Viranhaltijoiden ja asianajajien näkemys käyttövarojen muutostarpeisiin

Selvitys- ja tutkimustoimikunta haastatteli yhteensä kahdentoista asianajo- tai lakiasiantoimiston työntekijöitä eri puolilta Suomea.²⁹ Haastateltavat olivat yksimielisiä siitä tulorajojen nostamisen aiheellisuudesta ja näkemys oli, että nykyistä alinta käyttövararajaa voisi nostaa jopa 400 eurolla, jolloin se olisi tuhat euroa kuukautta kohden. Haastatteluissa tuotiin esiin ehdotus omavastuun prosenttiosuuksien porrastamisesta useampaan omavastuuluokkaan niin, että alin omavastuuluokka lähtisi viidestä prosentista.³⁰

Näkemyistä oikeusavun tulorajojen muutostarpeeseen haettiin myös kahden eri oikeusaputoimiston viranhaltijoilta. Haastateltaviksi valittujen henkilöiden tehtävänkuva sisälsi oikeusapuhakemusten käsittelyä ja päätösten tekemistä. Kyselyyn otetut toimistot sijaitsivat eri puolilla Suomea.

²⁸ Tolvanen ym. 2021, 57-60.

²⁹ Ibid., 79.

³⁰ Ibid., 84.

Viranhaltijoiden näkemyksen mukaan alin 600 euron käyttövararaja on linjassa nykyisen toimeentulotuen määrän kanssa, joten se olisi syytä säilyttää ennallaan, vastaavasti heidän näkemyksensä mukaan ylintä 1300 euron käyttövararajaa tulisi korottaa. Viranhaltijoiden näkemys omavastuuosuuksien tiheämmästä porrastamisesta ja viiden prosentin alimmasta omavastuuosuudesta oli yhtenevä muiden haastateltujen kanssa.³¹

5.4 Inflaation vaikutus ostovoimaan

Käyttövaralaskemien muutostarvetta pohdittaessa on hyvä tarkastella inflaation vaikutusta ostovoimaan. Viime aikoina sekä Korona-pandemia että Ukrainan sota ovat vaikuttaneet voimakkaasti hintojen nousuun. Etenkin sähköhinnan hinnan ja peruselintarvikkeiden kallistuminen vaikuttaa jokaisen kansalaisen ostovoimaan. Myös heikentynyt työllisyystilanne vaikuttaa yleisesti ostovoimaa heikentävästi.³²

Valtiovarainministeriön joulukuussa 2021 julkaisemassa raportissa ennustettiin etenkin palveluiden hintojen nousun ylläpitävän inflaatiota tulevinakin vuosina. Ruuan maailmanmarkkinahinnat ovat viime vuosina olleet nousussa eikä niiden ennusteta laskevan, näin ollen elintarvikkeiden hinnat tulevat jatkamaan nousuaan Suomessakin.

Tilastokeskus julkaisee sivuillaan kuukausittain päivittyvän tiedon inflaation kehityksestä. Viimeisin julkaisu on tehty 14.10.2022³³. Julkaisun perusteella voi todeta inflaatio olleen syyskuussa 8,1 %, kun se vastaavasti elokuussa 2022 on ollut 7,6 %³⁴. Inflaation kehitystä tarkastellessa, on tapahtunut muutos esitetty verrattuna vuoden 2021 lukemiin. Päivittäiskulujen osalta kuluttajahintojen nousuun on vaikuttanut eniten sähkön ja polttoaineiden kohonneet hinnat, mutta vaikutusta on ollut myös omakotitalojen kunnossapitoon liittyvien peruskorjauksien kustannusten nousemisella. Käyttövaralaskelmien näkökulmasta tarkastellessa asumiskulut, sisältäen veden, sähkön, kaasun tai muut polttoaineet, ovat kallistuneet 9,64 % vuoteen 2021 verratessa.³⁵

Tarkastellessa kuluttajahintaindeksin muutoksia siitä näkökulmasta mikä sen vaikutus on oikeusapua saavan osalta niihin menoihin, joita ei huomioida käyttövaralaskemia tehdessä, voidaan todeta elinkustannusten nousseen kaikkien välttämättömien kustannusten osalta vuodesta 2021. Elintarvikkeet ja alkoholittomat juomat ovat kallistuneet 14,51 %, vaatteet ja

³¹ Ibid., 88.

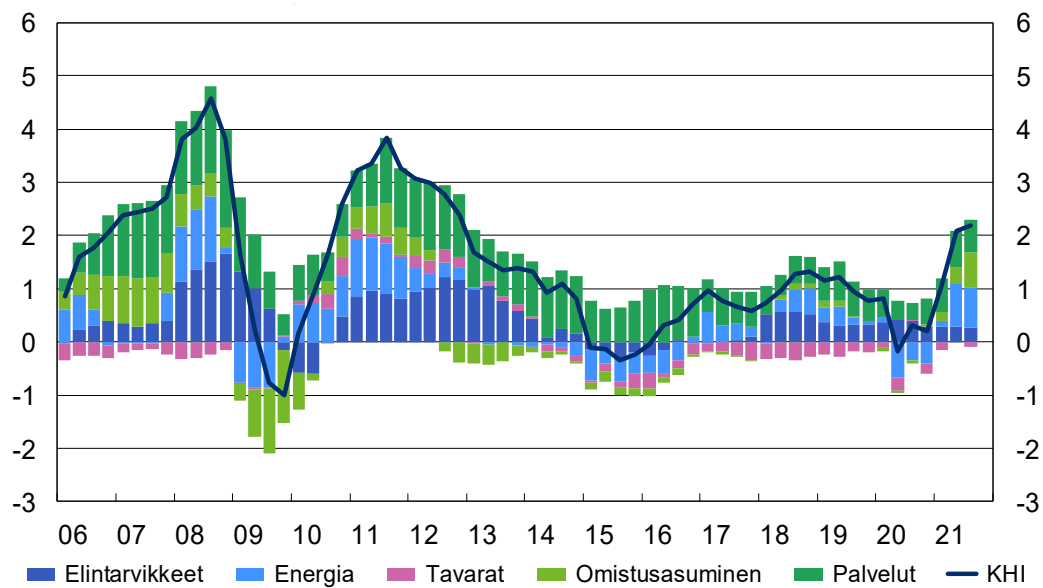
³² Valtiovarainministeriö, budjettiosasto 2022, 10.

³³ Tilastokeskus 2022. Inflaatio syyskuussa 2022

³⁴ Tilastokeskus 2022. Inflaatio elokuussa 2022.

³⁵ Tilastokeskus 2022. Inflaatio syyskuussa 2022.

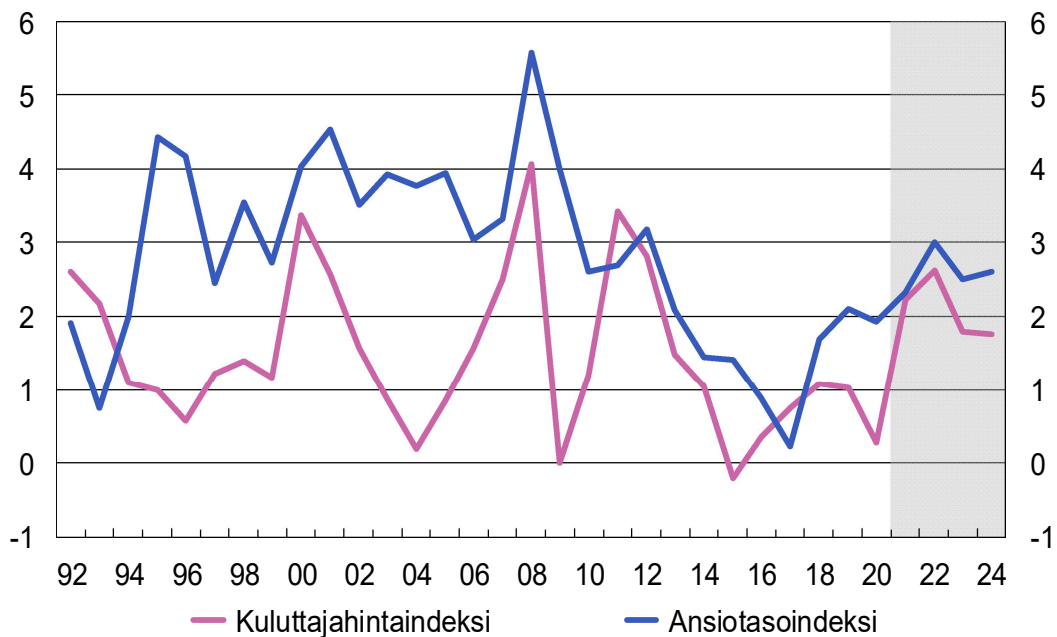
jalkineet 3,76 %, kalusteet, kodinkoneet, sekä muu kodinhoito 6,78 %. Liikenteen osalta nousua vuoteen 2021 on 10,58 % ja viestinnän kustannukset ovat nousseet 5,60 %.³⁶ Edellä mainitut kustannukset ovat niitä päivittäisiä normaaliin elämiseen liittyviä kuluja, jotka asiakas maksaa laskennallisista käyttövaroistaan. Alla olevassa tilastokeskuksen julkaisemassa kaaviossa esitetään kuluttajahintaindeksin muutos ja sen kasvuvaikutukset, muutokset esitetään prosentuaalisina ja tarkasteltava jakso vuodet 2006-2021.³⁷

Kuvio 1: Kuluttajahintaindeksin muutos ja kasvuvaikutukset vuosina 2006-2021

³⁶ Ibid.

³⁷ Tilastokeskus 2022, kuluttajahintaindeksi.

Kuvio 2: Kuluttajahintaindeksi ja ansiotasoindeksi

Yle kertoo 15.8.2022 verkkosivuillaan julkaistussa uutisessa Venäjän hyökkäyssodan kiihdyttäneen inflaatiota eri puolilla Eurooppaa, uutinen perustuu Tilastokeskuksen heinäkuussa julkaisemaan raporttiin³⁸. Uutisen mukaan useiden talousennusteiden perusteella inflaation ennustetaan hidastuvan vuoden 2023 aikana tavanomaisiin lukemiin.³⁹ Kansainvälinen valuuttarahasto IMF arvioi lokakuussa 2022 julkaisemassaan raportissa inflaation nousevan vuoden 2022 aikana 4,7 %:sta 8,8 %:iin, mutta alkavan varovaisesti laskea vuonna 2023 ollen 6,5 % ja jatkuvan laskuaan 4,1 %:iin vuonna 2024.⁴⁰

Tilastokeskuksen julkaisussa 14.10.2022 selviää palkansaajien reaaliansioiden laskeneen 4,8 % heinä-syyskuun aikana, vertailukohtana vuoden 2021 kolmas neljännes. Syynä reaaliansioiden laskulle on nopea kuluttajahintojen nousu suhteessa ansiotason nousuun, palkansaajien reaaliansioiden katsotaan laskeneen vuoden 2014 tasolle.⁴¹ Reaaliansiolla tarkoitetaan palkan ostovoimaa sillä hetkellä, kun se palkansaajalle maksetaan. Reaalipalkkojen muutoksia seura-

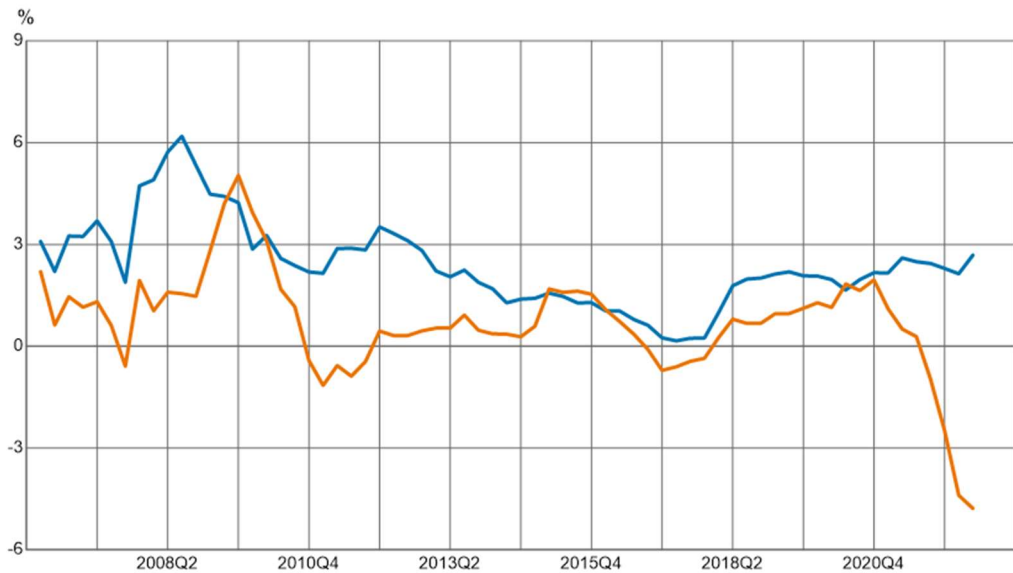
³⁸ Tilastokeskus 2022. Inflaatio heinäkuussa 2022.

³⁹ Yle.fi kuluttajahinnat, 2022. Kuinka kovaksi hintojen nousu voi vielä yltyä? Inflaation piti hidastua tuntuvasti ensi vuonna, mutta ennustepäällikön mukaan näkymä on muuttunut.

⁴⁰ IMF, 2022.

⁴¹ Tilastokeskus 2022. Työ, palkat, toimeentulo.

taan jakamalla ansiotasoindeksi kuluttajahintaindeksillä. Kun kuluttajahintaindeksistä poistetaan sen hetkisen inflaation vaikutus, voidaan saatujen tulosten perusteella vertailla eri vuosina saatuja palkkoja keskenään.⁴²

Kuvio 3: Ansiotasoindeksi ja reaaliensioindeksi aikavälillä 1/2006-3/2022⁴³

6 Oikeusavun käyttövaralaskelmista syntyvät ongelmat

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan hankkeessa tarkasteltiin oikeusavun saamisen tulorajoihin liittyviä ongelmia. Käytän tekstissäni tulorajojen sijaan termiä käyttövarat tai käyttövaralaskelmat. Käyttövaraksi muodostuva summa on kuitenkin vielä nykykäytännössä määräävä suhteessa siihen päätökseen, onko hakija oikeutettu oikeusapuun ja kuinka suureksi hakijan omavastuuosuus muodostuu.

Ongelmallisin tilanne julkisen oikeusavun saamiseksi on keskituloisella henkilöllä, jonka käyttövara saattaa ylittää vain marginaalisesti oikeusavun saamiseksi määritellyn 1300 euron rajan, jättäen hakijan kokonaan julkisen oikeusavun ulkopuolelle. Toisaalta taloudellisen tilanteensa vuoksi nollaprocentin omavastuuuokkaan kuuluva henkilö saattavat hyvinkin matalalla kynnyksellä aiheuttaa tarpeettomia riitoja tai venyttää jo käynnissä olevia prosesseja tiedostaessaan asemansa suhteessa myönteiseen oikeusapupäätökseen. Tämän tyylistä käytöstä tulee esiin erityisesti perhe- ja elatusasioihin liittyen.⁴⁴

⁴² Taloustieto 2007, 258.

⁴³ Tilastokeskus 2022. Elinkustannusindeksi.

⁴⁴ Tolvanen ym. 2021:58, 82-83

6.1 Huomiotta jätettävät menot

Valtioneuvoston asetus oikeusavusta (388/2022) määrittelee yksilöidysti ne menot mitkä oikeusapupäätökseen liittyvää käyttövaralaskelmaa tehdessä hakijalle huomioidaan. Niiden menojen osalta mitkä hakijalla on, mutta joita ei laskelmassa oteta huomioon, ohjeistus on kirjattu tarkemmin Oikeusavun käsikirjaan 2013. Asetuksen 2 § 1 momentin katsotaan olevan riittävän tarkkaan määritelty, joten muut kuin momentissa luetellut kulut voidaan sen nojalla jättää huomiotta.

Omistusasunnon osalta tämä tarkoittaa, että käyttövaralaskelmissa huomioidaan kappaleessa 5.1 kerrottujen asumismenojen lisäksi asuntolainan korko mutta ei lyhennyksen osuutta. Asumisoikeusasunnon kohdalla huomioidaan siitä maksettava käyttövastike, mutta mikäli asumisoikeusmaksun suorittamiseksi on otettu lainaa, huomioidaan lainan osalta vain sen korot. Osaomistusasunnon osalta ei huomioida vuokran yhteydessä maksettavan lainanlyhennyksen osuutta. Mikäli osaomistusasunnon kauppahinnan suorittamiseksi on otettu laina, huomioidaan lainasta siinäkin tapauksessa vain korkojen osuus.⁴⁵

Asetuksen mukaisesti hakijan työmatkakuluja tai lääkkekuluja ei huomioida käyttövaralaskelmissa. Molemmat edellä mainitut kulut saattavat kuitenkin kuukausitasolla rasittaa suuresti hakijan taloutta.⁴⁶

6.2 Työmatkakulut

Työmatkakulut jätetään käyttövaralaskelmien ulkopuolelle niistä saatavan verotuksellisen hyödyn takia. Työmatkakulujen osalta palkansaajalle jää kustannettavaksi vuosittainen 750 euron omavastuu⁴⁷ minkä osuus kuukautta kohden 11 työssäolokuukauden mukaan laskettuna, tarkoittaa noin 68 euron kuukausittaista kuluerää. Työmatkakulujen vaikutus hakijan talouteen on konkreettinen ja reaaliaikainen, eikä verotuksen kautta saatu huojennus kata omavastuuosuuden huomioimisenkaan jälkeen työmatkoista syntyneitä todellisia kuluja. Työmatkoista tehtävät verovähennykset huomioidaan ensisijaisesti palkansaajan veroprosenttia laskettaessa ja näin ollen niiden vaikutus kohdistuu verotettavan ansiotulon määrään.⁴⁸

⁴⁵ Oikeusavun käsikirja 2013, 34.

⁴⁶ Ibid. 37.

⁴⁷ Vero.fi, matkakulut 2022

⁴⁸ Vero.fi 2022 matkakulut.

Tämä voidaan havainnollistaa seuraavan esimerkin kautta. Uudellamaalla asuvan, 70-luvun loppupuolella syntyneen hakijan vuosiansio on kuvitteellinen 30 000 euroa. Vero.fi sivuilla olevan veroprocenttilaskurin⁴⁹ perusteella hänen veroprocentikseen muodostuu 14 % ja lisäprosentiksi 39 %. Näiden tietojen mukaisesti laskettuna hänelle jää vuosiansioistaan käteen 25 800 euroa. Hakijalle kertyy kuvitteellisia työmatkakuluja 2750 euroa vuodessa. Summassa on huomioitu yksi kesälomakuukausi, joten jaettaessa summa laskennallisesti 11 työssäkäynti-kuukaudella, tulee työmatkakulujen osuudeksi 250 euroa kuukautta kohden.

Verottajan sivuilla olevan esimerkin⁵⁰ mukaisesti laskettuna edellä kuvatun kaltaiselta hakijalta huomioidaan verotuksessa matkakuluja 2000 euroa vuodessa sen jälkeen, kun toteutu-neesta summasta vähennetään 750 euron omavastuuosuus. Esimerkkihenkilömme uusi vero-prosentti lasketaan käyttämällä vuosiansioina todellisten vuosiansioiden ja huomioitavien työ-matkakulujen erotusta, summaksi tässä esimerkissä muodostuu 28 000 euroa. Uusi tulovero-prosentti lasketaan käyttäen 28 000 euron summaa vuosiansiona ja uudeksi veroprocentiksi muodostuu 13 % ja lisäprosentiksi 34 %. Näillä muuttujilla laskettaessa ansiotuloista käteen jääväksi summaksi saadaan 26 100 euroa vuodessa. Esimerkkihenkilöllemme jää työmatkaku-luista tehdyn verovähennyksen jälkeen käteen tuloistaan 300 euroa enemmän vuoden aikana. Työmatkakustannuksista muodostuu hänelle vuositasolla 2450 euron kuluerä, mikä kuukausit-aisena menoeränä tarkoittaa 220 euroa.

6.3 Lääkekulut

Lääkekuluja ei huomioida käyttövaralaskemia tehtäessä. Perusteena reseptillä määrättyjen lääkkeiden Kelakorvattavuus. Vuonna 2022 Kelan määrittelemä lääkkeiden vuosiomavastuu kansalaista kohden on 592,16 euroa. Vuosiomavastuun täytyttyä maksaa asiakas omavastuu-osuutta 2,50 euroa jokaista korvattavaa valmistetta kohden. Vuosiomavastuu kertyy vain niistä valmisteista mitkä kuuluvat korvausjärjestelmään.⁵¹

Kela vastaa lääkkeiden korvattavuuspäätösten käytännön toteuttamisesta, mutta siitä, pää-tyykö jokin valmiste Kela-korvattavuuden piiriin päättää Lääkkeiden hintalautakunta (Hila) lääkeyritykseltä saamansa hakemuksen perusteella. Hila voi vahvistaa lääkkeen Kela-korvatta-vuuden koskemaan ainoastaan valmisteyhteenvedossa esiin tuotuja käyttöaiheita. Lautakun-nalla on myös oikeus rajoittaa korvattavuus koskemaan vain tiettyä sairauden ilmenemismuo-toa tai tiettyä osaa niistä käyttöaiheista mitkä on lääkkeen valmisteyhteenvedossa mainittu.⁵²

⁴⁹ Vero.fi 2022 veroprocenttilaskuri.

⁵⁰ Vero.fi 2022 matkakulut.

⁵¹ Kela.fi 2022 vuosiomavastuu eli lääkekatto.

⁵² Kela.fi 2022, lääkkeen korvattavuus.

Sosiaali- ja terveysministeriö on antanut asetuksen lääkkeiden määräämisestä (1088/2010). Pykälän 10 mukaisesti lääkettä määrätessä tulee määräyksen perustua kyseessä olevan lääkkeen tehon ja turvallisuuden vahvistaneeseen tutkimukselliseen näyttöön. Mikäli tällaista näyttöä ei ole saatavissa, määrätään lääke yleisesti hyväksytyyn hoitokäytännön mukaisesti. Samassa pykälässä määritellään myyntilupaan ja toimivaltaisen viranomaisen määräämiin rajoituksiin perustuvasta lääkkeiden määräämisestä kuitenkin niin, että lääkkeen määrääjän tulee myös huomioida mahdolliset olemassa olevat tutkimusnäyttöön perustuvat hoitosuosituksiset.

Käytännön työssä lääkäri voi määrätä potilaalleen tämän sairauden hoitoon myös sellaista lääkettä minkä lääkeyhteenvedossa ei kyseistä sairautta ole erikseen mainittu käyttökohteena, mutta tutkimusnäytön perusteella lääke on todettu toimivaksi ja turvalliseksi vaihtoehdoksi. Potilaan näkökulmasta tämä kuitenkin tarkoittaa, ettei hän tule saamaan lääkkeelleen Kela-korvausta, vaan lääkehoidon kustannuksen jäävät kokonaan hänen itsensä maksettaviksi. Tällainen lääke ei myöskään kerrytä potilaan vuosiomavastuuta.

6.4 Omistusasunnon lainanlyhennys

Valtioneuvoston asetus oikeusavusta (388/2022) jättää käyttövaralaskemissa huomioitavien menojen ulkopuolella omistusasunnossa asuvan osalta asumislainan lyhennyksen. Omaan asuntoa maksava kerryttää lainaosuuden maksuun käyttämällään summalla omaa omaisuuttaan, eikä kuluu huomioida oikeusapupäätökseen liittyviä käyttövaralaskelmia tehdessä.

Vertailtaessa asumiskuluja vuokra-asumisen ja omistusasumisen välillä voi karkealla otannalla todeta, ettei omistusasuntoa maksava kaikissa tapauksissa maksa kuukausittaisena kuluna asumisestaan sen enempää kuin vuokralla asuva henkilökään. Asuntolainaa maksavien kuukausittaisten kulujen vertaaminen toisiinsa ei ole aukotonta. Lyhennyksen suuruuteen vaikuttaa moni asia kuten laina-ajan pituus ja maksetaanko lainaa annuiteettinä, muuttuvana annuiteettinä vai tasalyhennyksenä.⁵³

Verratessa neljän eri puolella Suomea sijaitsevan kaupungin asumiskustannuksia vuokra-asumisen ja omistusasumisen välillä voi tehdä huomion, ettei ainakaan kaikissa tapauksissa omistusasunnossa asuvan asumiskulujen huomioiminen myös lainan lyhennyksen osalta kuormittaisi valtion budjettia yksilöä kohden suuremmalla osuudella vuokralla asujaan verratessa. Asumiskustannusten vertailussa käytetyt kohteet löytyivät Oikotie.fi-sivustolta.

⁵³ FINE Vakuutus- ja rahoitusneuvonta 2022, laina-asiat.

Vertailtavat asunnot olivat kokoluokaltaan noin 50 neliön parvekkeellisia kerrostalokaksioita ilman saunaa. Vertailussa mukana olleista asunnoista mikään ei ollut uudistuotantoa. Kolmen mukana olleen kaupungin asunnot sijaitsivat kyseisten kaupunkien keskusta-alueella, mutta Helsingin alueen asunnot sijaitsivat Tapaninvainion asuinalueella. Sekä vuokra-, että myyntihintojen osalta asunnot oli valittu niin, että niiden hankkimiseen ja vuokraaminen olisi mahdollista myös matalammilla ansiotuloilla. Tästä syystä Helsingin osalta vertailuun otettiin esikaupunkialue, mutta huomioiden kuitenkin alueen hyvä sijainti liikenneyhteyksien ja palveluiden osalta.

Myytävien asuntojen pyyntihinnat liikkuivat 109 000 euron (Jyväskylä) ja 195 000 euron (Helsinki/Tapaninvainio) välillä. Vuokrahinnat vastaavaan asuntoon olivat 660 eurosta kuukaudessa (Jyväskylä) aina 850 euroon (Helsinki/Tapaninvainio).

Kuukausittaisten lainakulujen laskennassa käytettiin vertailun tasapuolistamiseksi vuoksi kunkin ilmoituksen yhteydessä ollutta Osuuspankin lainalaskuria.⁵⁴ Laskurin automaattisesti antamiin määreisiin ei tehty muutoksia ja näin ollen laskurin antaman kuukausittainen lyhennys muodostui asunnon täysimääräisestä lainarahoituksesta 25-vuoden laina-ajalla. Lyhennyksen päälle laskettiin ilmoituksessa annettu yhtiövastike, jolloin tällä laskelmalla saatiin omistus-asunnon kuukausittaiset kokonaiskulut välille 628 euroa (Jyväskylä) - 854 euroa (Helsinki).

Edellä esitetty vertailu on karkea, mutta oikeusapua hakevan näkökulmasta lyhennys on kuitenkin kuukausittainen juokseva kulu mikä tulee suorittaa pankin kanssa tehdyn sopimuksen mukaisesti. Lainan myöntämisen jälkeen hakijan taloudellinen tilanne on voinut muuttua, vaikka edellytykset lyhennyksien hoitamiseksi olisivatkin säilyneet etenkin sellaisessa tapauksessa missä vuokralla asuminen ei olisi kustannuksellisesti yhtään edullisempi vaihtoehto. Vaikka hakijalla olisi mahdollisuus neuvotella lyhennysvapaa lainan myöntäneen pankin kanssa⁵⁵ ei lyhennyksen osuus tulisi kattamaan kovinkaan isoja yksityisen asianajan palveluksista kertyviä palkkioita, kuten tämän opinnäytetyön luvussa 7 tuodaan esiin.

6.5 Kotivakuutus

Hallituksen esityksessä Eduskunnalle oikeusapulaiksi ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi määritellään, ettei tarvetta julkiselle oikeusavulle katsota lähtökohtaisesti olevan sellaisella hakijalla, jonka voimassa olevalla oikeusturvavakuutuksella voidaan kattaa avustajan palkkiot.⁵⁶ Oikeusapulain 3 b § määrittelee oikeusturvavakuutuksen vaikutuksesta oikeusapuun. Pykälän

⁵⁴ Osuuspankki 2022, lainalaskuri.

⁵⁵ FINE Vakuutus- ja rahoitusneuvonta 2022, laina-asiat.

⁵⁶ HE 82/2001 vp. 81.

mukaan oikeusturvavakuutuksen omaavalla henkilöllä on mahdollista saada valtion kustantama oikeusapua vakuutusehdoissa määriteltyyn omavastuusuuteen sekä niihin kustannuksiin, joiden osalta hänen saamansa avun kustannukset ylittävät vakuutusyhtiön määrittelemän enimmäiskorvausmäärän.

Nykyisin vuokranantajat vaativat lähes aina asuntoa vuokraavalta voimassa olevaa kotivakuutusta. Vakuutus- ja rahoitusneuvonta FINE:n sivuilta vakuutuksen ottaja löytää kattavasti tietoa kotivakuutuksista sekä siitä mitä tulee huomioida vakuutusta otettaessa ja mitä kotivakuutus tyypillisesti sisältää. Julkaisun perusteella on todettavissa, että oikeusturvavakuutus sisältyy kotivakuutukseen pääsääntöisesti aina ja jätetään pois ainoastaan asiakkaan sitä erikseen pyytäessä. Vakuutusyhtiöt määrittelevät omat vakuutusehtonsa, mutta yleensä oikeusturvavakuutus ei kata niitä kuluja mitkä syntyvät lasten huoltoon, elatukseen tai tapaamisoi-keuteen käytävistä prosesseista, eikä parisuhteen purkamisesta tai siihen liittyvistä varallisuus- tai muista riidoista syntyneisiin kuluihin⁵⁷. Näitä perheoikeudellisia asioita on suurin osa julkisissa oikeusaputoimistoissa käsiteltävänä olevista asioista.⁵⁸ Vakuutusyhtiöt saattavat myöntää kotivakuutuksen myös luottotiedottomalle henkilölle, mutta pääsääntöisesti tällaisessa tilanteessa edellytetään ensimmäisen vuoden vakuutusmaksun suorittaminen kokonaisuudessaan etukäteen.⁵⁹

7 Käyttövaralaskelmien vaikutus yksilön talouteen

Alla olevassa taulukossa esitetään oikeusapua saaneiden jakautuminen omavastuuprosentti-luokittain. Taulukosta ei kuitenkaan selviä ovatko hakijat olleet jo aiemmin oikeusavun asiakaina.

⁵⁷ FINE 2022, Perustietoa oikeusturvavakuutuksista.

⁵⁸ Rissanen 2013, 12.

⁵⁹ POP Vakuutus 2022, Voinko saada vakuutuksen ilman luottotietoja.

Omapastuu- prosentti	2016		2017		2018		Vuosikeskiarvo	
	N	%	N	%	N	%	N	%
100	2 387	3	2 378	4	2 830	5	2 532	4
75	1 633	2	1 739	3	1 770	3	1 714	3
55	1 485	2	1 562	3	1 478	2	1 508	2
40	3 154	4	2 967	5	2 881	5	3 001	5
30	2 248	3	2 030	3	2 107	3	2 128	3
20	4 838	7	4 520	7	4 416	7	4 591	7
0	55 237	78	45 363	75	45 208	74	48 603	76
Yhteensä	70 982	100	60 559	100	60 690	100	64 077	100

Kuvio 4: Oikeusavun saajien omavastuuprosenttijakauma 2016-2018

Oikeusaputoimistossa työskentelevän julkisen oikeusavustajan tuntipalkkio vuonna 2022 on 110 euroa tunnilta, minkä lisäksi muilta kuin nollaomavastuuosuudella oikeusapua saavilta laskutetaan 70 euron kertaluontoinen oikeusapumaksu⁶⁰. Oikeusaputoimiston antama oikeusapu on arvonlisäverovapaata.

Nollaprocentin omavastuuluokkaan kuuluvan yksin asuvan henkilön maksimi käyttövara kuukaudessa on 600 euroa kuukaudessa. Käytännössä tämä tarkoittaa, että mikäli kyseinen summa ylittyy yhdelläkään eurolla, nousee hakijan omavastuuluokka 20 %:iin, jolloin hän maksaa saamastaan avusta 22 euroa tunnilta sekä 70 euron oikeusapumaksun. Laskennallisesti tarkasteltuna voidaan todeta, että mikäli hänen asiansa hoitamiseen käytetään esimerkiksi kymmenen tuntia laskutettavaa työaika, kertyy asiakkaalle saamastaan avusta 290 euron lasku. Oikeusapulain 5 § mukaisesti myönteisen oikeusapupäätöksen saanut on oikeutettu saamaan asiansa hoitamiseksi yhteensä 80 tuntia julkisen oikeusavustajan palveluita, tähän suhteutettuna laskelmassani käytetty kymmenen tuntia on pieni aika yhden asian ratkaisemiseksi. Kuukausittaisilla 601 euron käyttövaroilla elävälle 290 euron laskusumma on kuitenkin suuri.

Tarkasteltaessa taulukon toisessa päässä olevaa henkilöä, jonka kuvitteellinen kuukausittainen käyttövara on 1250 euroa ja hänen omavastuuprosenttinsa 75 %. Laskutettavaa työtuntia kohden kyseinen prosenttiosuus tarkoittaa 82,50 euron omavastuuta käytettyä työtuntia kohden. Hänen saamansa lasku julkisesta oikeusavusta tulisi olemaan 890,50 euroa.

⁶⁰ Oikeus.fi. 2022, Mitä oikeusapu maksaa.

Niukasti nollaomavastuurajan ylittäneen henkilön lasku saamastaan oikeusavusta on käytännössä 48 % hänen kuukausittaisista käyttövaroistaan. Taulukon toisessa päässä olevan, oikeusavun saamisen edellytyksenä olevan kuukausittaisen käyttövararajan täpäristi alittavan henkilön lasku lohkaisee yhden kuukauden käyttövaroista 71 %.

Kuukausittaisten käyttövarojen ylittäessä 1300 euroa ei hakija ole oikeutettu julkiseen oikeusapuun edes siinä tapauksessa, että hän maksettavakseen tulisi täysimääräisesti 110 euron tuntihinta. Oikeudellisen avun saamiseksi käyttövararajan ylittävän hakijan tulee kääntyä yksityisten asianajotoimistojen puoleen. Yksityinen asianajotoimisto määrittelee palkkionsa itse, mutta niiden toimistojen osalta, joiden hinnat ilmoitettiin kotisivuilla, olivat tuntihinnat 200 eurosta ylöspäin.

Asianajo- ja lakiasiantoimistojen hinnoittelusta voi todeta, että maantieteellisestä sijainnista riippumatta hinnoitteluväli liikkui 175-240 euron välillä. Lakiasiantoimistojen hinnat olivat vain hieman asianajotoimistojen hintoja edullisemmat. Hinnat ilmoitettiin pääasiassa ilman arvonlisäveron osuutta. Joidenkin toimistojen osalta hinnat ilman arvonlisäveroa kipusivat lähelle 300 euroa. Kaikki toimistot eivät kertoneen hintoja kotisivuillaan, mutta hintojen tarkastelussa käytetyn otannan laajuus oli sen verran suuri, että sen perustella voi olettaa hintojen liikkuvan samassa suuruusluokassa läpi maan.

Asianajo- ja lakitoimistojen tarjoama palvelu on sellaista arvonlisäverolain (1501/1993) määrittelemää palvelua, mistä tulee maksaa arvonlisäveroa, lakipalveluiden arvonlisäverokanta on 24 %. Käytettäessä tässä esimerkiksi laskennallista 220 euron tuntihintaa, nousee arvonlisäveron kanssa asiakkaan maksama tuntihinta 272,80 euroon, mikä tarkoittaa 2728 euron laskua kymmenestä käytetystä työtunnista.

8 Kohti laadukkaita oikeusapupalveluita

Oikeusapupalveluiden laadunarviointia on tehty vuodesta 2011 lähtien. Arviointijärjestelmässä arvioidaan asiakkaiden ja heidän avustajiensa näkökulmasta viittä eri arviointialuetta.⁶¹

Luottamuksellisuuden kriteerin oikeusavun asiakassuhteessa voidaan katsoa täyttyneen, kun avustaja ajaa asiakkaansa etua, käsiteltävä asia hoidetaan luottamuksellisesti ja avustaja on esteetön hoitamaan asiaa. Kohtelun tulee olla asiallista ja kunnioittavaa riippumatta hoidettavan asian laadusta tai siinä esiin tulevista seikoista. Asian käsittelyn tehokkuuden ja kustannusten kohtuullisuuden vaatimus toteutuu, kun asiakasta laskutetaan oikea-aikaisesti, tehdyt

⁶¹ Ibid., 22.

toimenpiteet eritellään laskuun ja asiakkaalle kerrotaan kuinka toimia, mikäli hänellä on huomautettavaa saamastaan laskusta. Menettelyyn liittyvien kriteereiden katsotaan täyttyneen, kun avustaja antaa asiakkaalleen selkeän kuvan prosessin etenemisestä, kertoo asian ratkaisemiseen tai toivottuun lopputulokseen vaikuttavat heikkoudet ja vahvuudet sekä toimii asiakkaan kanssa avoimessa ja vuorovaikutuksellisessa suhteessa. Osaamisen ja ammattitaidon kriteeristö edellyttää avustajan hyvää perehtyneisyyttä hoidettavana olevaan asiaan, riittävää tietotaitoa asian hoitamiseen sekä selkeiden asiakirjojen laatimista.⁶²

Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimikunnan vuonna 2019 tekemässään tutkimuksessa selvitetään oikeusavun piiriin hakeutuneiden kokemuksia ja mielikuvia palvelun laadusta, saatavuudesta sekä palvelun hyödyllisyydestä.⁶³ Asiakastyytyväisyyskyselyn perusteella julkista oikeusapua saaneista yli viidesosa kokee, ettei palvelusta ollut etukäteen saatavilla riittävästi tietoa. Puutteelliset tiedot liittyvät ensisijaisesti palvelun hintaan, mutta myös palvelun sisältöön sekä siihen, miksi joitakin asioita ei ole mahdollista viedä eteenpäin julkisen oikeusavun puitteissa.⁶⁴ Etenkin kustannusten osalta asiakkaiden tulisi olla paremmin tietoisia asiansa hoitamisesta kertyvien kustannusten suuruudesta vähintään sillä tarkkuudella, kun niitä on hoidettavana oleva asia huomioon ottaen mahdollista arvioida.⁶⁵

Oikeusavun asiakkaat olivat kokeneet epätietoisuutta käsiteltävänä olevan asiansa etenemisestä, eikä aina ollut tiedossa kuka asiaa hoitaa tai mihin vaiheeseen prosessia asia on edennyt. Sähköisten palvelukanavien nykyistä laajemmasta käytöstä vastaajien keskuudessa oltiin yleisesti kiinnostuneita, vaikka henkilökohtaisen asioinnin mahdollisuutta vaihtoehtona jatkossakin pidettiin tärkeänä. Tutkimuksessa nousi esiin asiakkaiden taholta koettuna kiireen tuntu asioissa, jonotusaikojen pituus sekä ammattitaitoon liittyvä vaihtelu.⁶⁶

Kyselyiden perusteella suurin osa oikeusavun piiriin hakeutuneista oli saanut tietoa oikeusavusta ja sen hakemiseen liittyvistä käytännöistä internetin kautta. Ikäryhmäkohtaista vaihtelua ei noussut esiin. Vastajista 65 % oli sitä mieltä, että internetin tulisi olla ensisijainen tietolähde oikeusapuapalveluihin liittyen.⁶⁷ Haettaessa apua oikeudellisiin ongelmiin tulee palveluntarjoajan pystyä ottamaan huomioon, että asiakkaan näkökulmasta kyseessä on usein arkaluontoinen asia ja oikeusapua hakevalle tulee jatkossakin tarjota mahdollisuus henkilökohtaiseen asiointiin. Sähköisiä palveluita kehitettäessä niiden saatavuus, saavutettavuus ja

⁶² Ibid., 22.

⁶³ Marjamaa, Nieminen, Lepola, Rantala, Jauhola, Karinen, Luukkonen, Kortelainen 2019, 5.

⁶⁴ Ibid., 13.

⁶⁵ Ibid., 16.

⁶⁶ Ibid., 15.

⁶⁷ Ibid., 15.

etenkin tietoturva tulee huomioida entistä paremmin.⁶⁸ Sähköistä asiointia tulisi edelleen kehittää ja pyrkiä hyödyntämään kattavammin⁶⁹ niin että tavoitteena olisi luoda asiakkaalle sellainen kanava, minkä kautta hänen olisi mahdollista seurata reaaliaikaisesti hoidettavana olevan asiansa edistymistä ja kustannuksia.⁷⁰

9 Tapausesimerkkejä

Esimerkit ovat kuvitteellisia, mutta niiden pohjana on käytetty todellisia eteen tulleita tilanteita. Esimerkeissä esitetyt asiat esitetään kuitenkin sen verran todellisista muutettuina, ettei henkilöiden tunnistaminen niistä ole mahdollista.

Laskelmien tukena on käytetty Kelan⁷¹ ja Oikeusavun⁷² sivuilta löytyviä laskureita. Etuuksien kohdalla käteen jäävä summa on laskettu Kelan kaavamaista veroprosenttia käyttäen, jolloin sekä työttömyyspäivärahan että työmarkkinatuen veroprosentti on 20 %.⁷³

9.1 Tukien varassa asuvan oikeusavun hakijan käyttövaralaskelma

Kuvitteellinen hakija on Uudellamaalla asuva henkilö, taloutensa ainoa aikuinen, joka asuu neljän alaikäisen lapsensa kanssa. Hänen tuloinaan huomioidaan työmarkkinatuki, minkä käteen jäävä osuus kuukaudessa on 778,34 euroa, lisäksi hän saa asumistukea 824,00 euroa kuukaudessa, elatustukea neljästä lapsesta yhteensä 690,36 euroa ja lapsilisiä yksinhuoltajakorotuksella yhteensä 753,95 euroa kuukaudessa.⁷⁴ Tuloina huomioitava summa on näin laskettuna yhteensä 3046,65 euroa kuukaudessa. Menoina häneltä vähennetään kuvitteelliselta suuruudeltaan 1100 euroa kuukaudessa olevan vuokran lisäksi vesimaksuja viideltä hengeltä yhteensä 100 euroa kuukaudessa sekä lapsivähennys 300 euroa/lapsi kuukautta kohden eli yhteensä 1200 euroa kuukaudessa. Käyttövaralaskelmissa huomioitavia menoja hakijalle kertyy yhteensä 2430,00 euroa kuukaudessa. Laskennalliseksi käyttövaraksi hakijalle muodostuu 616,65 euroa kuukaudessa mikä käytännössä tarkoittaa hakijan maksettavaksi tulevaa 20 % omavastuuosuutta.

⁶⁸ Ibid., 15.

⁶⁹ Ibid., 18.

⁷⁰ Ibid., 15.

⁷¹ Kela.fi 2022, laskurit.

⁷² Oikeus.fi 2022. laskurit.

⁷³ Kela.fi 2022, työttömyysetuuden verotus.

⁷⁴ Kela.fi 2022, Laskurit.

9.2 Pienipalkkainen työssäkäyvä hakija

Esimerkkitapauksena yksin asuva ansiotyössä käyvä henkilö, jonka tuloista käteen jää verojen jälkeen kuvitteellisesti 2000 euroa kuukaudessa. Häneltä huomioidaan menoina 600 euron vuokra, 40 euron sähkölasku ja 20 euron vesimaksu. Henkilön laskennalliseksi käyttövaraksi kuukaudessa muodostuu 1340 euroa, mikä käytännössä pudottaa hakijan julkisen oikeusavun ulkopuolelle. Edellä mainittujen menojen lisäksi hakijalla menee kuitenkin joka kuukausi 250 euroa työmatkakuluihin. Työmatkakuluja ei käyttövaralaskelmia tehdessä huomioida, joten oikeusapupäätös tulee olemaan kielteinen ja hakijan on haettava apua tilanteensa selvittämiseksi yksityisestä asianajotoimistosta.

Mikäli kyseessä olisi hakija, jonka taloudellinen tilanne muutoin olisi täysin sama kuin edellä, mutta työmatkakulujen sijaan hakijalla maksaisi 250 euroa kuukaudessa maksusuunnitelman mukaisia ulosottosuorituksia, huomioitaisiin tämä suoritus käyttövaroja laskettaessa. Tällöin kyseiseen henkilön laskennalliseksi käyttövaraksi muodostuisi 1090 euroa kuukaudessa ja hakija olisi oikeutettu julkiseen oikeusapuun 55 % omavastuuosuudella.

9.3 Perunkirjoitus

Kolmas esimerkki on pienituloisen pesänilmoittaja, joka hakeutuu oikeusavun piiriin omainsensa perunkirjoitusasiassa. Tällaisessa tilanteessa huomioidaan vainajan varat ennen velkoja ja varallisuus määritellään kuolinpäivän perusteella. Esimerkkinä olevan vainajan varat riittävät kattamaan kuoleman jälkeen tulleet laskut hoitokodista, lääkärikäynneistä ja puhelimesta sekä vaatimattomat hautajaiskustannuksen. Pesänilmoittaja itse kuului käyttövarojensa perusteella nollaprosentin omavastuuiluokkaan.

Oikeusaputoimisto laskuttaa perunkirjoituksen tekemisestä vähintään kolmen tunnin työmäärän. Yksinkertaisen perunkirjoituksen tekoon aika riittää hyvin, mutta kun tuntilaskutuksen päälle lisätään 70 euron oikeusapumaksu tulee perunkirjoitus maksamaan minimissäänkin 400 euroa.

Perintö- ja lahjaverolaissa (378/1940) määritellään perintöveron suorittamisvelvollisuudesta ja maksettavaksi tulevan perintöveron suuruudesta. Lain 2 luvun 9 § momentti määrittelee perintöveron perusteeksi sen käyvän arvon perittäville omaisuudelle mikä sillä on verovelvollisuuden alkamishetkellä. Käypä arvo vastaa määrältään sitä summaa minkä voi katsoa olevan omaisuuden todennäköisin myyntihinta. Ennen perintöveron lopullisen suuruuden määrittämistä omaisuuden arvosta voi kuitenkin vähentää ne vainajan velat, mitkä hänellä on ollut kuolinhetkellään. Lisäksi omaisuuden arvosta voi vähentää vainajan kuolemansa jälkeen saa-

mat laskut sairaanhoidosta, hoivakodista tai kotisairaanhoidosta sekä henkilökohtaiseen talouteen liittyvät kulut, kuten puhelimen, internetin ja sähkölaskun, siltä osin, kun ne ovat syntyneet vainajan vielä eläessä. Mikäli tarkka summa näistä ei ole tiedossa laitetaan kulujen osalta perunkirjaan arvio siitä summasta, mikä laskun kokonaissummasta on syntynyt vainajan vielä eläessä.

Kuolinpesällä on oikeus vähentää vainajan varoista kohtuulliset hautauksesta aiheutuneet kustannukset kuten arkku, muistotilaisuus sekä hautakiven hankkiminen. Perunkirjoituskulut saa vähentää vainajan varoista ennen lopullista perintöveron suuruuden laskemista. Tutkimuskysymyksen tarkastelun näkökulmasta pohdittavaksi jää, miksei oikeusapupäätöstä tehdessä käytetä verottajan kanssa yhteneväistä periaatetta vainajan varallisuutta huomioitaessa.

9.4 Ulosoton ja velkajärjestelyn vaikutus käyttövaralaskelmiin

Oikeusapuasetuksen 14 pykälän 1 momentin mukaisesti säännölliset, kuukausittain maksettavat ulosottosuoritukset hyväksytään käyttövaralaskemissa vähennyksiksi. Näin hakijalla ei ole mahdollisuutta vaikuttaa käyttövaralaskemiensa lopputulokseen suorittamalla yksittäisiä ulosottomaksuja hakemuksensa vireille tulo aikana.

Velkajärjestelyyn liittyvät maksut huomioidaan, mikäli velallinen noudattaa vahvistettua maksuohjelmaa. Velkajärjestelystä säädetään oikeusapuasetuksen 14 pykälän momenteissa 2 ja 3.

10 Pohdintaa

Tässä opinnäytetyössä tuodaan esiin oikeusapuun liittyvää lainopillista sääntelyä siitä näkökulmasta, kuinka sille määritellyt edellytykset täytyvät sen nykyisessä muodossaan. Käytännön työn kautta havaittuna voidaan todeta, että suurimmassa osassa hylätyistä oikeusapuhakemuksista perusteena oli käyttövarojen ylittyminen. Muut syyt olivat marginaalisessa asemassa ja sen kaltaisia, että niiden puitteissa oikeusaputoimistoon yhteyttä ottaneet ohjattiin hoitamaan asiaansa ensisijaisesti jonkin toisen tahon kautta. Kyseessä saattoi olla esimerkiksi kuluttajasuojan piiriin kuuluva asia, mikä muuttui oikeudelliseksi asiaksi vasta siinä vaiheessa, kun voitiin todeta, ettei asian hoitaminen muuta kautta edennyt niin, että kuluttajan oikeusuoja olisi täytynyt.

Käyttövaralaskemissa ei huomioida internetin tai puhelimen käyttökuluja. Haastattelun perusteella näiden katsottiin kotivakuutuksen lisäksi olevan niin pieniä kuukausittaisia menoeriä, että niiden vaikutus hakijan talouteen on marginaalinen. Kuitenkin nopealla kyselyllä selvisi,

että kotivakuutuksen hinta noin 50 neliön kerrostaloasuntoon liikkui 70-100 euron välillä vuositasolla. Puhelin- ja nettiliittymät myydään usein pakettisopimuksilla, jolloin laskutettava kuukausisumma on aina sama ja siten helposti määriteltävä kulu. Nyky-yhteiskunnassa elävälle aktiiviselle toimijalle käytännössä sekä puhelin- että nettiliittymä ovat välttämättömiä. Liittymien hinnat vaihtelevat palvelun tarjoajasta ja palvelun sisällöstä riippuen eikä selkeä hintavertailu ole laajan tarjonnan vuoksi mahdollista, lisäksi henkilökohtainen tarve määrittelee lopulta sen, minkälaisen palvelun kukin itselleen valitsee. Karkeasti voisi sanoa kohtuullisten viestintäkustannusten liikkuvan 20-40 euron välillä kuukausittain.

Edellä mainittujen menojen osuus korostuu, kun kyseessä on hakija, jonka omavastuuosuus nousee astetta suurempaan omavastuuiluokkaan vain marginaalisella summalla. Kriittisin tilanne on silloin kun laskelmat osoittavat hakijan jäävän täysin julkisen avun ulkopuolelle, mutta edellä mainittujen menojen huomioiminen voisi muuttaa tilanteen hänelle edullisempaan suuntaan. Hakijan ollessa riittävän ahtaalla oikeudellisen haasteensa kanssa ja taloudellisen tilanteen ollessa heikko, saatetaan vaihtoehtona nähdä jopa työstä irtisanoutuminen, jotta julkisen oikeusavun saamiseksi määritellyt edellytykset täytyisivät. Ristiriitaisena voidaan nähdä myös luvun 9.1 esimerkki, missä täysin tukien varassa elävä kansalainen nousee 20 % omavastuuiluokkaan huolimatta siitä, että hän tulotasonsa on täysin riippuvainen yhteiskunnan maksamista etuuksista.

Perunkirjoituksen osalta oikeusaputoimistojen käytäntö varallisuuden huomioimisessa poikkeaa huomattavasti verottajan käytännöstä. On enemmän sääntö kuin poikkeus, että vainajalle kertyy maksettavaa kuolemansa jälkeenkin sellaisista palveluista ja arkielämän välttämättömyyksistä, joita hän on vielä eläessään käyttänyt. Etenkin vanhemman ikäpolven parissa on myös ollut kunnia-asia saada säästöön omat hautauskulut kattava summa. Nämä tiettyyn tarkoitukseen kerätyt varat ovat kuitenkin sekä verottajan että oikeusaputoimiston näkökulmasta sitä laskennallista omaisuutta, mikä otetaan huomioon vainajan varallisuutta määriteltäessä. Mikäli vainajalta jääneet todelliset varat on käytetty kuoleman jälkeen tulleiden laskejen hoitamiseen ja hautauskuluihin, voi tilanne olla, ettei kuolinpesän osakkailla ole perunkirjoituksen hoitamiseen varaa edes oikeusaputoimistossa, mikäli muodostunut omavastuuprosentti on korkea. Perintökaari (40/1965) 20 luvun 1 § mukaisesti perunkirjoitus on tehtävä kolmen kuukauden kuluessa vainajan kuolemasta. Perunkirjoituksen tekijälle ei ole laissa määriteltyjä kriteereitä, joten käytännössä sen voi tehdä kuka vain. Perunkirjalle on kuitenkin määritelty tietyt muodolliset vaatimukset, eikä perunkirjoituksen toimittaminen itse useinkaan onnistu.

Luvuissa 6 ja 9 esitettyjen esimerkkien avulla voi todeta pienituloisen, asiansa hyvin hoitaneen henkilön olevan kaikkein heikoimmassa asemassa julkista oikeusapua haettaessa. Mikäli hän on säästeliään elämäntyylin ja tarkan rahankäytön seurauksena onnistunut pääsemään kiinni omistusasuntoon ja hankkimaan auton työmatkoja varten, vievät nämä kulut suurimman

osan hänen kuukausittaisista käteensä jäävistä ansiosta. Hänen kohdallaan näitä välttämättömiä elämiseen meneviä kuluja ei kuitenkaan käyttövaralaskelmissa huomioida.

Kehitysehdotusten näkökulmasta näkisin tarpeen korottaa käyttövaralaskelmien rajoja ja porrastaa omavastuuuokkia niin, että ensimmäinen omavastuuprosentti olisi nykyistä 20 % pienempi. Hyväksyttävien menojen osalta työmatkakulujen ainakin osittainen huomioiminen tulisi lisätä käyttövaralaskemissa huomioitaviin menoihin, samoin omistusasunnon lainanlyhennyksen osuus. Koska nämä kyseiset kulut ovat hyvin yksilöllisiä ja saattavat asettaa oikeusavun hakijat epätasa-arvoiseen asemaan, voisi kyseisille kuluille määritellä kaikilta yhtenäisesti huomioitavan euromääräisen summan. Joidenkin hakijoiden osalta tämä käytännössä tarkoittaisi sitä, ettei kyseisiä menoja huomioitaisi niiden todellisen suuruuden mukaisesti, mutta muutos olisi kuitenkin hakijoita tasapuolistavampi suhteessa niihin hakijoihin, jotka asuvat vuokra-asunnossa ja saavat yhteiskunnalta tukea elämänsä kuluja kattamiseksi.

Mahdollisten lääkekulujen osalta voisi käyttöön ottaa jonkinasteisen tarveharkinnan etenkin niiden lääkärin määräämien reseptilääkkeiden osalta, mitkä hakijalle ovat välttämättömiä sairautensa hyvän hoitotasapainon ylläpitämiseksi, mutta joiden kustannukset eivät hänen osaltaan kuulu kelakorvattavuuden piiriin. Muut lääkekulut voisi huomioida uusia omavastuurajoja ja käyttövaroja määritettäessä.

Käytännön työn helpottamiseksi myös puhelin, internet ja kotivakuutus voisivat olla käyttövaralaskelmissa huomioitavia menoja. Vuonna 2009 määriteltyjen käyttövararajojen jälkeen on esimerkiksi internetin käyttömahdollisuuden vaatimus kasvanut huomattavasti ja sen jatkuvaa saatavuutta pidetään lähes oletuksena nykypäivän yhteiskunnassa monen viranomaistahon ja koulujen suunnalta. Kotivakuutuksen osalta kerrostaloasujan vakuutusmaksu eroaa huomattavasti omakotitaloasujan vakuutusmaksun suuruudesta. Kerrostaloasujan suhteen kotivakuutuksen osuuden voisi helpommin sisällyttää käyttövaralaskelmiin ja omakotitaloasujan kotivakuutuksen voisi vähintäänkin huomioida määriteltäessä omakotitalon ylläpidossa huomioitavien kustannusten kokonaissummaa.

Vuonna 2021 Käyttövaralaskelmien valtakunnalliset suositukset julkaissut työryhmä oli tuonut esiin näkemyksiään käyttövaralaskelmien muutostarpeista. Heidän ehdotuksensa mukaisesti omakotitaloasujan kuukausittain huomioitavat asumiseensa liittyvien kulujen euromääräinen summa tulisi nostaa nykyisestä 250 eurosta 300 euroon. Koska kotivakuutusta ei omakotitaloasujallakaan huomioida omana erillisenä menonaan, sisältyy se käytännössä tähän summaan. Omakotitalon vakuutus maksaa kuitenkin useita satoja euroja vuodessa, joten tässäkin voisi tasapuolistamisen näkökulmasta olla syytä miettiä, tulisiko omakotitaloasujan kotivakuutus huomioida erikseen esimerkiksi tietyn suuruiseksi määritellyllä euromääräisellä summalla.⁷⁵

⁷⁵ Janhunen ym. 2021

Lähtökohtaisesti julkisen oikeusavun ei tulisi olla sen kaltainen yhteiskunnan tarjoama etu, minkä piiriin kuuluminen on jatkuva tai usein toistuva tilanne elämässä. Nykyisellään julkiselle oikeusavulle määritellyt edellytykset kuitenkin mahdollistavat sen, että niiden, joiden osalta yhteiskunta kustantaa antamansa avun täysin, kynnys hakeutua oikeusavun piiriin maldtuu ja kuten käytännön työssäkin oli huomattavissa, omaa asemaa myös hyödynnettiin. Tiettyjen tapausten kohdalla oli näkyvissä selkeää tarkoituksenmukaisuutta, eikä oman asian hoitamiseksi muutoin kuin oikeudellista kautta nähty vaihtoehtoja. Kuitenkin vastassa oli myös niitä todellisia tilanteita, joissa oikeudellisen avun tarve oli selkeästi kertaluontoinen, hakija oli ehkä jo yrittänyt hoitaa asiaansa toisin siinä kuitenkaan onnistumatta, eikä hänelle lopulta jäänyt muuta vaihtoehtoa kuin hakeutua julkisen oikeusavun piiriin. Kun tällaisessa, usein todella haastavassa tilanteessa oleva kansalainen saa kielteisen oikeusapupäätöksen siksi, että käy töissä, sairastaa tai asuu omistusasunnossa, ei oikeusapuhakemusta käsittelevän virkamiehen roolissa tule tunne tasavertaisen ja oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta jokaisen kansalaisen kohdalla.

Lähteet

Kirjallisuus

Frände, D., Havansi, E., Helenius, D., Koulu, R., Lappalainen, J., Lindfors, H. Niemi, J., Rautio, J. & Virolainen, J. 2012. Prosessioikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Hirvonen, A. Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Saatavissa [hirvonen_mitka_metodit.pdf \(helsinki.fi\)](#)

Rissanen, A. & Rantala, K. 2013. Julkisen oikeusavun kohdentuminen. Helsinki: Hakapaino.

Taloustieto 2007. Taloussanasto: yritys- ja kansantaloutta suomeksi, ruotsiksi, englanniksi, saksaksi ja ranskaksi. 8. uud. p.lisäpainos. Helsinki

Virallislähteet

HE 82/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeusapulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 180/2004 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeusapulain muuttamisesta.

Muut lähteet

Ervasti, Kaijus 2012. Oikeussosiologia ja oikeuspoliittinen tutkimus osana oikeustiedettä. Referree-artikkeli. Oikeustiede - Jurisprudentia XLIV:2011, 62-132.

FINE Vakuutus- ja rahoitusneuvonta 2022. Laina-asiat. Viitattu 5.10.2022. Saatavissa <https://www.fine.fi/naissa-asioissa-autamme/laina-asiat/asuntolainat.html#top>

Gröhn, Katja 2019, Karelia-ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö. Julkisen oikeusavun myöntämisen edellytykset. Saatavissa <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-201902011848>

International Monetary Fund 2022. World Economic Outlook, Countering the Cost-of-Living Crisis Chapter 1, 14. Viitattu 20.10.2022. Saatavissa <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/WEO/2022/October/English/text.ashx>

Janhunen Mira, Turtola Veli-Petteri, Niemelä Terhi, 2021. Käyttövaralaskelmien valtakunnalliset suositukset. Oikeusapu- ja edunvalvontapiirit.

Kansaneläkelaitos 2022a. Laskurit. Viitattu 3.10.2022. Saatavissa <https://www.kela.fi/laskurit>

Kansaneläkelaitos 2022b. Verokortti Kelan etuutta ja työttömyyspäivärahaa varten. Viitattu 3.10.2022. Saatavissa <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/verokortti/etuudet/>

Kansaneläkelaitos 2022c. Vuosiomavastuu eli lääkekatto. Viitattu 19.10.2022. Saatavissa https://www.kela.fi/laakkeet_laakekatto

Käyhty Anni 2016, Kymenlaakson ammattikorkeakoulu, opinnäytetyö. Yksityisten avustajien oikeusapuhakemusten käyttövaratietojen paikkaansa pitävyys <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2016110815853>

Marjamaa K., Nieminen K., Lepola O., Rantala K., Jauhola L., Karinen R., Luukkonen T., Kor-tetelainen J. 2019. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:60. Kohti Laadukkaita oikeusapupalveluita. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-287-793-2>

Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmä. Oikeusavun käsikirja 2013. Oikeusavun sähköisen asioinnin ja asianhallintajärjestelmän kehittämistyöryhmän suositukset. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-273-6>

Oikeushallinnon asiointipalvelut 2022. Oikeusavun alustava laskelma. Viitattu 3.10.2022. Saatavissa <https://asiointi2.oikeus.fi/oikeusapu/#/alustava-laskelma>

Osuuspankki 2022. Lainalaskuri. Viitattu 3.10.2022. Saatavissa https://www.op.fi/henkiloasiakkaat/lainat-ja-asunnot/lainalaskuri?credit=4&cmpid=.haarpa..hark.google.sem.bra_asunto-lainalaskuripk_osuuspankki%20lainalaskuri.ha_jn_asunto-laina&ts_kwcid=AL!7229!3!514225187012!e!!g!!osuuspankki%20lainalaskuri&ts_kwcid=AL!7229!3!514225187012!e!!g!!osuuspankki%20lainalaskuri

POP Vakuutus 2022. Voinko saada vakuutuksen ilman luottotietoja. Viitattu 24.10.2022. Saatavissa <https://www.popvakuutus.fi/asiakaspalvelu/ostaminen-ja-asiointi-verkossa/vakuutus-ilman-luottotietoja>

Rantala Martti 2010. Pro Gradu-tutkielma, Tampereen yliopisto. Oikeusapupalveluiden asiakastytyväisyydessä eroja. <https://tietokayttoon.fi/-//10616/tutkimus-oikeusapupalveluiden-asiakastytyvaisyydessa-erojaJulkaisemattomat>

Tilastokeskus 2022a, elinkustannusindeksi. Julkaistu 14.10.2022. Viitattu 20.10.2022. Saatavissa <https://stat.fi/tilasto/khi#graphs>

Tilastokeskus 2022b, ansiotasoindeksi. Julkaistu 14.10.2022. Viitattu 20.10.2022. Saatavissa <https://www.tilastokeskus.fi/julkaisu/cl3fjdhce3e680dvwxc20gohp>

Tilastokeskus 2022, kuluttajahintaindeksi. Julkaistu 14.9.2022. Viitattu 20.10.2022. Saatavissa <https://www.stat.fi/julkaisu/cktv8j4825du0b55pyddf40i>

Tolvanen M., Koskela T., Huhtilainen M., Sutela M., Törölä M., Eskelinen E., 2021. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoimikunnan julkaisusarja 2021:58. Selvitys julkisen oikeusavun tu-
lorajojen vaikutuksista. Saatavissa <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-186-5>

Valtiovarainministeriö 2022, budjettikatsaus 2023: Katsaus valtion talousarvioesitykseen 2022. Saatavissa <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/164339>

Valtiovarainministeriön julkaisuja 2021:70, Taloudellinen katsaus, joulukuu 2021. Saatavissa <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163715>

Vero.fi 2022. Matkakulut. Viitattu 10.10.2022. Saatavissa <https://www.vero.fi/henkiloasiakkaat/verokortti-ja-veroilmoitus/tulot-ja-vahennykset/matkakulut/>

Yle.fi 2022. Kuinka kovaksi hintojen nousu voi vielä yltyä? Inflaation piti hidastua tuntuvasti
ensi vuonna, mutta ennustepäällikön mukaan näkymä on muuttunut. Julkaistu 15.8.2022. Viitattu 11.10.2022. Saatavissa <https://yle.fi/uutiset/3-12571772>

Kuviot

Kuvio 1: Kuluttajahintaindeksin muutos ja kasvuaikutukset vuosina 2006-2021 22

Kuvio 2: Kuluttajahintaindeksi ja ansiotasoindeksi	23
Kuvio 3: Ansiotasoindeksi ja reaaliansioindeksi aikavälillä 1/2006-3/2022	24
Kuvio 4: Oikeusavun saajien omavastuuprosenttijakauma 2016-2018	30

Taulukot

Taulukko 1: Omavastuun määräytyminen	15
--	----